Přítomnost

ROČNÍK I. V PRAZE 4. prosince 1924. ČÍSLO 47.

Politika

Karel Čapek:

Proč nejsem komunistou.

Na otázku, vyznačenou v titulu, odpoví v příštích číslech »Přítomnosti« několik spisovatelů a umělců. Věc vznikla tak, že mezi několik nekomunistů přišel komunista, a všichni se mu začali jaksi omlouvat, proč také nejsou komunisty. Potom si řekli, že bude nejlépe, když to každý napíše.

Tato otázka se z čistě jasna vynořila mezi několika lidmi, kteří byli nakloněni čemukoli spíše než tomu, aby se bavili politikou. Je jisto, že by nikdo z přítomných nepoložil otázku »proč nejsem agrárníkem« nebo »proč nejsem národním demokratem«. Nebýti agrárníkem neznamená ještě žádný určitý názor nebo životní víru; avšak nebýti komunistou znamená býti nekomunistou; nebýti komunistou není pouhý zápor, nýbrž jisté kredo.

Pro mne osobně je ta otázka úlevou; neboť tuze mi bylo třeba nikoli polemisovat s komunismem, nýbrž hájit se sám před sebou z toho, že nejsem komunistou a proč jím nemohu být. Bylo by mi lehčeji, kdybych jím byl. Žil bych v domnění, že přispívám co nejřízněji k nápravě světa; domníval bych se, že stojím na straně chudých proti bohatým, na straně hladových proti žokům peněz; věděl bych, jak o čem smýšlet, co nenávidět, čeho nedbat. Místo toho jsem jako nahý v trní: s holýma rukama, nekryt žádnou doktrinou, cítě svou bezmoc pomoci světu a nevěda často, jak chránit své svědomí. Je-li mé srdce na straně chudých, proč u všech všudy nejsem komunistou?

Protože mé srdce je na straně chudých.

*

Viděl jsem bídu tak palčivou a nevýslovnou, že mi zhořklo vše, čím jsem. Kdekoli jsem byl, běžel jsem od paláců a muzeí podívat se na život chudých v ponižující roli bezradného diváka. Nestačí dívat se a nestačí soucítit; měl bych žít jejich životem, ale bojím se smrti. Tato všivá nelidská bída není nesena na štítě žádné strany; do těch strašných pelechů, kde není ani hřebík na oběšení ani špinavý hadr na podestlání, křičí komunismus z opatrné dálky: tím je vinen společenský řád; za dva roky, za dvacet let zavlaje prapor revoluce, a pak —

Jakže, za dva roky, za dvacet let? Což můžete tak lhostejně připustit, že se má takhle žít ještě dva měsíce zimy, ještě dva týdny, ještě dva dny? Buržoasie, která zde nedovede nebo nechce pomoci, je mi cizí; ale stejně cizí je mi komunismus, který místo pomoci přináší prapor revoluce. Poslední slovo komunismu je vládnout a nikoli zachraňovat; jeho velikým heslem je moc a nikoli pomoc. Chudoba, hlad, nezaměstnanost nejsou mu nesnesitelnou bolestí a hanbou, nýbrž vítanou rezervou temných sil, kvasící hromadou zuřivosti a odporu. »Tím je vinen společenský řád.« Ne, tím jsme vinni všichni, ať stojíme nad lidskou bídou s rukama v kapsách nebo s praporem revoluce v ruce.

Chudí lidé nejsou třída, nýbrž právě vytřídění, vyřazení a neorganisovaní; ti nebudou nikdy na stupních trůnu, ať na něm sedí kdokoliv. Hladoví nechtějí vládnout, nýbrž jíst; vzhledem k bídě je lhostejno, kdo vládne; záleží jen na tom, jak my lidé cítíme. Bída není instituce nebo třída, nýbrž neštěstí; ohlížeje se po výzvě k bezprostřední lidské pomoci, nalézám studenou doktrinu třídní vlády. Nemohu býti komunistou, protože jeho morálka není morálka pomoci. Protože káže odstranění společenského řádu a nikoli odstranění společenského zlořádu, jímž je bída. Protože chce-li vůbec pomoci chudým, činí to podmínečně: nejprve musíme vládnout, a pak (snad) na vás dojde. Pohříchu ani tato podmínečná spása není textově zaručena.

*

Chudí lidé nejsou massa. Tisíc dělníků může pomoci jednomu dělníkovi v jeho existenčním boji; ale tisíc chudáků nemůže pomoci jednomu chudákovi ani ke kusu chleba. Chudý, hladový, bezradný člověk je naprosto osamělý. Jeho život je historie pro sebe, neslučitelná s jinými; je to individuální případ, neboť je to neštěstí, i když se podobá jiným případům jako ošlapek ošlapku. Převraťte společnost čímkoli navrch; chudí padnou zase ke dnu a nanejvýše k nim přibudou jiní.

Nejsem ani za mák aristokrat, ale nevěřím v hodnotu mass. Ostatně nikdo snad vážně netvrdí, že massy budou vládnout; jsou jenom hmotným nástrojem k dosažení jistých cílů; jsou prostě politickým materiálem v daleko tvrdším a bezohlednějším smyslu než stranníci jiných barev. Je třeba stlačit člověka do jakési fasony, aby se stal hromadným materiálem; je třeba dát mu uniformu z určitého sukna nebo z určitých ideí; pohříchu uniforma z ideí se obyčejně nemůže po půldruhém roce svléknout. Začal bych si komunismu hluboce vážit, kdyby přišel k dělníkovi a řekl mu počestně: »Žádám od tebe něco, ale nic ti neslibuji; žádám, abys byl u mne kusem, jednotkou, materiálem, tak, jako jsi kusem a materiálem v továrně; budeš poslouchat a mlčet, jako posloucháš a mlčíš v továrně. Za to jednou, až se vše změní, zůstaneš, čím jsi; povede se ti hůře nebo lépe, což nemohu zaručit; řád světa nebude k tobě štědřejší ani líbeznější, ale bude spravedlivější.« — Myslím, že by se většina dělníků velmi rozmýšlela před touto nabídkou; a přece by byla svrchovaně poctivá, a kdož ví, zda by nebyla z vysoce mravních důvodů přijatelnější než všechny dosavadní oferty.

Živit chudého člověka sliby je okrádání chudého. Snad se mu žije lehčeji, malují-li se mu tučné husy na vrbě; ale prakticky je i dnes tak jako před sto lety lepší vrabec v hrsti, nežli holub na střeše vládní budovy, a lepší je oheň ve sporáku, než červený kohout na krovech paláců, kterých ostatně je u nás značně méně, než jak by věřil člověk, jemuž místo jeho očí vnucují třídní vědomí; neboť až na málo výjimek jsme co do životní míry celkem nezámožný lid, což se zpravidla zapomíná konstatovat. Obyčejně se říká, že chudý

nemá co riskovat; naopak, děj se co děj, chudý riskuje nejvíc, neboť ztratí-li něco, ztratí poslední kůrku chleba; s kůrkou chudého se neexperimentuje. Žádná revoluce se neodehraje na zádech malého počtu lidí, nýbrž na zádech největšího počtu; ať je válka nebo valutní krise nebo cokoliv, je to chudák, který si to odnáší nejdřív a nejtíže; není prostě mezi a dna bídy. To nejspuchřilejší na světě není krov bohatých, nýbrž krov chudých; zatřeste světem, a pak se jděte podívat, koho to zasypalo.

Co tedy činit? Pokud mne se týče, neutěšuji se příliš slovem »vývoj«; myslím, že bída je jediná věc na světě, která se nevyvíjí, ale jen chaoticky roste. Avšak není možno odkládat otázku chudých do nějakého příštího řádu; má-li se jim vůbec kdy pomoci, musí se začít už dnes. Je ovšem otázka, má-li k tomu dnešní svět dosti mravních prostředků; komunismus praví, že nikoliv; nuže, je to právě tento zápor, v čem se rozcházíme. Nechci sice tvrdit, že jest dost dokonale spravedlivých v této sociální Sodomě; ale v každém z nás Sodomských je kousek spravedlivého, a já věřím, že bychom se mohli po delší námaze a mnohém mávání rukama dohovořit na zcela slušné spravedlnosti. Komunismus však praví, že se dohovořit nemůžeme; patrně vůbec pochybuje o lidské hodnotě většiny lidí, avšak o této věci bude mi mluviti dále. Dnešní společnost se nesesypala, když provedla jakous takous ochranu nezaměstnaných, sestárlých a nemocných; neříkám, že to stačí, avšak důležité je pro chudé i pro mne, že aspoň tolik bylo možno provésti dnes, hned na místě, bez rozčileného čekání na slavnou chvíli, kdy zavlaje prapor revoluce.

Věřiti, že problém chudých je úkolem dnešního a ne teprve příštího řádu, to znamená ovšem nebýti komunistou. Věřiti, že důležitější je kus chleba a teplo v kamnech dnes nežli revoluce za dvacet let, to znamená velmi nekomunistický temperament.

*

Nejdivnější a nejnelidštější na komunismu je jeho zvláštní pochmurnost. Čím hůře, tím lépe; porazí-li cyklista hluchou babičku, je to důkaz zpuchřelosti dnešního řádu; strčí-li dělník prst do koleček stroje, nerozmačkají mu jeho ubohý prst kolečka, nýbrž měšťáci, a k tomu ještě s krvežíznivou rozkoší. Srdce všech lidí, kteří z těch či oněch osobních příčin nejsou komunisty, jsou zhovadilá a hnusná jako vřed; není dobrého chlupu na celém dnešním řádu; co je, je špatné.

V jedné baladě praví Jiří Wolker: »Nejhlouběji v tvém srdci, Chudý, vidím nenávist.« Je to strašlivé slovo, ale zvláštní je, že je docela nesprávné. Na dně srdcí chudých lidí je spíše podivuhodná a překrásná veselost. Dělník u stroje si daleko chutěji zašprýmuje nežli fabrikant nebo ředitel továrny; zedníci na stavbě užijí víc legrace než stavitel nebo domácí pán, a zpívá-li někdo v domácnosti, je to rozhodně spíše služka drhnoucí podlahu, nežli její paní. Tak zvaný proletář je od přírody nakloněn téměř radostnému a dětskému pojímání života; komunistický pessimism a zasmušilá nenávist jsou do něho uměle pumpovány, a k tomu ještě nečistými troubami. Tento import zoufalé pochmurnosti se nazývá »výchova mass k revolučnosti« nebo »posilování třídního vědomí«. Chudému, který má tak málo, berou ještě jeho primitivní radost ze života; to je první splátka na budoucí lepší svět.

Nehostinné a nelidské je klima komunismu; není střední temperatury mezi mrazivou buržoasií a revolučním ohněm; není nic, čemu by se proletář směl s požitkem a nerušeně oddat. Není na světě oběd nebo večeře; buď je to plesnivá kůrka chudého nebo žranice pánů. Není už láska, nýbrž buď perverse bohatých nebo proletářské plození dětí. Buržoa vdechuje svou vlastní hnilobu a dělník souchotiny; tím jaksi vymizel vzduch. Nevím, zda se žurnalisté a spisovatelé vemluvili v tento nesmyslný obraz světa nebo zda vědomě lhou; vím jenom, že naivní a nezkušený člověk, jímž je většinou proletář, žije ve strašlivě zkresleném světě, který mu skutečně nestojí za nic jiného než aby byl z kořene vyvrácen. Avšak ježto takový svět je jenom fikce, bylo by velmi na čase z kořene vyvrátit tuto ponurou fikci, třeba nějakým revolučním činem; v tom případě jsem nadšeně při věci. Není pochyby, že v našem slzavém údolí je příliš mnoho nevýslovného neštěstí, přemíra strádání, poměrně málo blahobytu a nejméně radosti; pokud mne se týče, nemyslím, že bych měl ve zvyku líčit svět nějak zvlášť růžově, ale kdykoli zakopnu o nelidskou zápornost a tragičnost komunismu, chtěl bych křičet v rozhořčeném protestu, že to není pravda a že to přece vše takhle nevypadá. Poznal jsem velmi málo lidí, kteří by si nevysloužili cibulíčkou drobet spásy; velmi málo těch, na které by jen trochu střízlivý a rozšafný Hospodin mohl dštít oheň a síru. Je daleko více omezenosti než skutečné špatnosti ve světě; ale je tu přece jen víc sympatie a důvěry, přívětivosti a dobré vůle, než aby bylo možno lámat hůl nad světem lidí. Nevěřím v dokonalost dnešního ani příštího člověka; svět se nestane rájem po dobrém ani revolucí, ba ani vyhubením lidského plemene. Ale kdybychom mohli nějakým způsobem sebrat všechno to dobré, co vězí konec konců v každém z nás hříšných lidských tvorů, věřím, že by se dal na tom konstituovat svět přece jen daleko vlídnější než je ten dosavadní. Snad řeknete, že je to slaboduchá filantropie; ano, patřím k idiotům, kteří mají člověka rádi, protože je to člověk.

Velmi lehko, dejme tomu se řekne, že les je černý; ale žádný strom v lese není černý, nýbrž je červený a zelený, poněvadž je to obyčejná borovice nebo smrk. Velmi lehko se řekne, že společnost je špatná; ale běžte tam hledat zásadně špatné lidi. Pokuste se soudit svět bez brutálních generalisací; za chvilku vám nezůstane z vašich zásad ani šňupka. Předpokladem komunismu je umělá nebo úmyslná neznalost světa. Praví-li někdo, že nenávidí Němce, rád bych mu řekl, aby šel mezi ně žít; za měsíc bych se ho zeptal, nenávidí-li svou německou bytnou, má-li chuť podřezat germánského prodavače řetkviček nebo zaškrtit teutonskou babičku, která mu prodává sirky. Jeden z nejnemorálnějších darů lidského ducha je dar generalisace; místo aby shrnoval zkušenosti, hledí je prostě nahradit. V komunistických novinách se nedočtete o světě nic než že je naskrze mizerný; pro člověka, kterému není omezenost vrcholem poznání, je to trochu málo.

Nenávist, neznalost, zásadní nedůvěra, to je psychický svět komunismu; lékařská diagnosa by řekla, že je to pathologický negativismus. Stane-li se člověk massou, snad je snáze přístupen této nákaze; ale v privátním životě s tím nelze vyjít. Postavte se na chvilku vedle žebráka na rohu ulice; všimněte si, kdo z chodců nejspíš vyšpulí z kapsy ten šestáček; jsou to v sedmi

případech z desíti lidé, kteří sami se pohybují na mezi chudoby; ostatní tři případy jsou ženské. Z tohoto faktu by komunista pravděpodobně vysoudil, že buržoa má tvrdé srdce; já však z toho vysuzuji něco krásnějšího, totiž že proletář má většinou měkké srdce a je v gruntu nakloněn vlídnosti, lásce a obětavosti. Komunismus se svou třídní nenávistí a vzteklostí chce z tohoto člověka učiniti canaille; takového ponížení si chudý člověk nezasluhuje.

*

Dnešnímu světu není třeba nenávisti, nýbrž dobré vůle, ochoty, shody a spolupráce; je mu třeba vlídnějšího morálního klimatu; myslím, že by se s trochou obyčejné lásky a srdečnosti daly ještě dělat zázraky. Zastávám se dnešního světa, ne proto, že by to byl svět bohatých, ale protože to je zároveň svět chudých a pak těch prostředních, těch drcených mezi žernovy kapitálu a třídního proletariátu, kteří dnes jakž takž udržují a zachraňují největší část lidských hodnot. Neznám celkem oněch deset tisíc bohatých a nemohu je tedy soudit; avšak soudil jsem třídu, jež se nazývá buržoasie, tak, že mi byl vytýkán špinavý pessimism. Říkám to proto, abych měl tím větší právo zastati se do jisté míry těch, k jichž vadám a vinám jistě nejsem slepý. Proletariát nemůže tuto třídu nahraditi, ale může do ní vejít. Není proletářské kultury přes všechny programové švindle; není dnes celkem ani národopisné kultury, ani aristokratické kultury, ani náboženské kultury; co zbývá na kulturních hodnotách, spočívá na houževnaté, konservativní a při tom silně individualisované vrstvě buržoasní. Kdyby se proletariát hlásil o svůj podíl na této tradici, kdyby řekl: Dobrá, převezmu dnešní svět a budu na něm hospodařit se všemi hodnotami, které v něm jsou, snad bychom si mohli na zkoušku plácnout; ale hne-li se komunismus vpřed nejprv tím, že šmahem odmítá jako nepotřebný brak všecko, čemu říká buržoasní kultura, pak sbohem; pak trochu odpovědný člověk začíná bráti v počet, co by se takhle zmařilo.

*

Už jsem řekl, že skutečná chudoba není instituce, nýbrž neštěstí. Můžete převrátit všechny řády, ale nezabráníte tomu, aby člověka nepotkávalo neštěstí, aby nebyl nemocen, netrpěl hladem a zimou, nepotřeboval pomocné ruky. Dělejte co dělejte, neštěstí ukládá člověku úkol morální a nikoli sociální. Tvrdá je řeč komunismu; nemluví o hodnotách soucitu, ochoty, pomoci a lidské solidarity; praví sebevědomě, že není sentimentální. Ale právě to je mi to nejhorší, že není sentimentální, neboť já jsem sentimentální jako kterákoliv služka, jako každý hlupák, jako každý slušný člověk; jen rošťák a demagog není sentimentální. Bez sentimentálních důvodů nepodáš bližnímu sklenici vody; rozumové důvody tě nepřivedou ani k tomu, abys pomohl na nohy člověku, který sklouzl.

*

Pak je tu otázka násilí. Nejsem stará panna, abych se křižoval při slově »násilí«; přiznám se, že bych někdy s chutí natloukl člověku, který říká špatné důvody nebo lže; pohříchu to nejde, protože buď jsem já slabý na něj nebo je on příliš slabý, než aby se mohl bránit. Jak vidíte, nejsem zrovna statečný; ale kdyby měšťáci začali provolávat, že půjdou vyvraždit chudé lidi, sebral bych se jistě a běžel bych pomoci chudým lidem. Slušný člověk nemůže být s tím, kdo vyhrožuje; i boj je fair play, a agitátor, který křičí po ozbrojení proletariátu, aniž by se stejně horlivě přimlouval za povinné ozbrojení měšťáků od hokynáře po bankovního ředitele, rozvrací lidskou společnost nikoli násilím, nýbrž porušováním přirozené a prosté čestnosti.

*

Říká se mi »relativista« pro zvláštní a patrně dosti těžkou intelektuální vinu, že se snažím všemu porozumět; párám se ve všech naukách a ve všech literaturách až po černošské povídačky a objevuji s mystickou radostí, že při troše trpělivosti a prostoty se lze jakž takž srozuměti se všemi lidmi jakékoliv kůže nebo víry. Je tu patrně jakási společná lidská logika a zásoba společných lidských hodnot, jako je láska, humor, chuť k jídlu, optimismus a mnohé jiné věci, bez kterých se nedá žíti. A tu mne někdy jímá hrůza, že se nemohu srozumět s komunismem. Chápu jeho ideály, ale nemohu pochopit jeho methodu. Někdy mi je, jakoby mluvil cizí řečí a jakoby jeho myšlení podléhalo jiným zákonům. Věří-li jeden národ, že se mají lidé navzájem snášet, a jiný, že se mají navzájem sníst, je to diference sice velmi malebná, ale nikoli naprosto zásadní; avšak věří-li komunismus, že zastřelit člověka od zadu není zločin, pak je tu něco, čemu nemohu rozumět, třeba se mi to říká po česku; mám hrozný dojem chaosu a skutečnou úzkost, že takhle se nikdy nesmluvíme.

Věřím až podnes, že je jistých mravních a rozumových pět švestek, po nichž člověk poznává člověka. Methoda komunismu je široce založený pokus o mezinárodní nedorozumění; je to pokus roztříštit lidský svět na kusy, které k sobě nepatří a nemají si co říci. Co je dobré na jedné straně, nemůže a nesmí být dobré na druhé straně; jako by nebyli tedy i tam lidé fysiologicky a morálně tíž. Pošlete na mne nejorthodoxnějšího komunistu; neskolí-li mne na místě, doufám, že se s ním osobně shodnu ve spoustě věcí, pokud se ovšem netýkají komunismu. Avšak komunismus se zásadně neshodne s těmi druhými ani v tom, co se netýká komunismu; mluvte s ním o funkci sleziny, a on řekne, že je to měšťácká věda; podobně existuje měšťácká poesie, měšťácký romantism, měšťácká humanita a tak dále. Síla přesvědčení, jakou najdete u komunistů v každé maličkosti, je téměř nadlidská: ne proto, že by to přesvědčení bylo tak povznášející, nýbrž proto, že se jim posléze nepřejí. Nebo snad to není síla přesvědčení, nýbrž jakýsi rituální předpis nebo konec konců řemeslo.

Ale čeho je mi zvláště líto, jsou právě proletáři, kteří jsou takto přímo vyříznuti z ostatního vzdělaného světa, aniž by se jim to nahradilo něčím jiným než luznou vyhlídkou na rozkoše revoluce. Komunismus uzavírá kordon mezi nimi a světem; a jste to vy, komunisté intelektuálové, kdo stojí s pestře pomalovanými štíty mezi nimi a vším tím, co je připraveno pro ně jako podíl pro nově příchozí. Ale ještě je místo pro holubice míru, ne-li mezi vámi, tedy nad vašimi hlavami nebo přímo s hůry.

*

Je mi lehčeji, když jsem řekl aspoň tolik, třeba že to není vše; je mi, jako bych se vyzpovídal. Nestojím v žádném houfu, a moje pře s komunismem není pře zásad, nýbrž osobního svědomí. A kdybych se mohl přít se svědomími a nikoli se zásadami, věřím, že by nebylo nemožno aspoň si rozumět; a už to by bylo mnoho.

Ferd. Peroutka:

O ohavnosti a spuštění liberalismu.

I.

Političtí autoři, kteří se utábořili u samé špice pokroku, mluvívají dnes o liberalismu většinou jako o prašivině nebo aspoň jako o víře pro stařečky. Přihlásiti se k liberalismu je v některých kruzích pokládáno za důkaz toho, že člověk je zbaven svědomí a má srdce kamenné, v jiných kruzích je pak liberální přesvědčení pokládáno za něco tak nevhodného, jako choditi po Václavském náměstí v kostymu Lohengrina. Liberalismus, soudí se tuto, je něco, co chcípá; dnes už liberálními ideami neodlákáte ani psa od kamen; liberalismus je pláštík, který se klade na ramena nemorálnosti; podívejte se, jak to liberálové v Anglii prohráli.

Vskutku, liberálové to prohráli v Anglii a ještě leckdes jinde. Jak Lloyd George, jenž je haněn za to, že za války zradil liberální zásady, tak Asquith, jenž je chválen za to, že za války liberální zásady nezradil, cítí, že se okruh jejich zákaznictva povážlivě tenčí. Německý liberalismus nestál nikdy za mnoho řečí, a nyní, pokud je představován demokratickou stranou, šel ve volbách od desíti k pěti. Polovina italského liberalismu váhá, nemá-li se vrhnouti k nohoum Mussoliniho, a druhá polovina mluví velmi umírněně, aby nebyla od fascistů bita. Mluviti o maďarském, srbském, bulharském, polském liberalismu by se nevyplatilo. Rakouský liberalismus byl křesťanskými sociály pozřen k snídani. Ruským liberálům, rozehnaným do všech konců světa, zbyl už jen papír, aby na něj psali: ruský liberalismus je smrtelně nemocen, jako ruský monarchismus, snad ještě více. Vskutku, může se zdáti, že liberalismus zalezl do kouta a líže si rány. Jest možno lehce dokázati, že, kdežto Zinoněvové, Baldwinové, Horthyové, Mussoliniové, Cankovové, Riverové a Pašičové jsou u vesla, liberalismus je po světě bez výkonné moci.

Zdá se mi, že jsem se až příliš postavil na stanovisko těch, kteří mají zájem líčiti situaci tohoto kdysi slavného a bojovného hnutí černě. Řetězec důkazů je natržen. Nelze se nezmíniti o Francii. Herriot se sice skrývá pod pseudonymem radikální levice, ale to, co chce, jest liberalismus, a Herriotova vláda je liberální vláda. Ačkoliv Amerika je daleko, také Ameriku třeba připomenouti. Tam liberální ideje vládnou dosud skoro neotřeseny. Ale neshánějme detaily a dejme tomu, že by ve Francii nevládl Herriot, nýbrž Poincaré nebo Blum, a že by situace všech evropských stran, které se nazývají liberálními, byla ještě o sto procent horší: jsou pak liberální ideje odsouzeny k zániku? Nebudou o nich příští generace již ničeho věděti? Je liberální zásada tvor na vymření, jako hroch nebo žirafa?

Tomu, kdo se takto táže, jest třeba uvésti na paměť pozoruhodný rozdíl mezi ideou liberální a ideou na př. živnostenskou. Jsou-li jakési idey, které byly na věky vnořeny v hruď člověčenstva, pak jest nepochybně idea liberální jednou z nich. Živnostenská idea bude zcela určitě na holičkách, jestliže se živnostenské strany rozpadnou; živnostník, s omezenými tužbami svého povolání, nebude věděti, kam by hlavu složil. Ale, nepodlehne-li lidstvo nějaké degeneraci, liberální idea, rozpadnou-li se liberální strany, bude zachycena a vznesena na štít jinými stranami. To proto, že živnostenská idea je záležitost živnostenského stavu, kdežto liberální idea je záležitost stavu lidského. Liberální strany mohou padnouti, liberální vůdcové mohou býti zcela zapomenuti, ale liberální idea bude hájena tu stranou agrární, tu konservativní, jinde středostavovskou, jinde opět socialistickou. Jest docela možno, že tyto strany budou daleky toho říkati, že zápasí za liberální zásady. Budou uváděti, že bojují za určitou, jednotlivou věc: za to, aby lidstvo nebylo zbavováno instituce soukromého majetku, za volný obchod, za malé podniky, za národnostní smír, za osobní podnikavost, proti byrokratismu, proti centralismu, proti útlaku bank, pro emancipaci dělnictva, pro souvislost a organičnost pokroku, proti kasárnickému duchu, proti čtenářům jedné knihy, proti umrlosti věcí starých a proti divokosti věcí nových. Budou, snad nevědomky, hájiti staré liberální myšlenky se stejnou houževnatostí, s níž by je hájila liberální strana. Znamenalo by to snižovati liberální ideu, kdybychom předpokládali, že může býti zastupována pouze jedinou stranou. Jest zcela přirozeno, je-li roztroušena po stranách všech. Jest ovšem jedna strana, která jest zcela neliberální: strana komunistická. Ale ta jest nedostupna nákaze liberálními ideami, neboť v celku jest vůbec nedostupna nákaze prostou a přirozenou lidskostí; a proto jest hrozným kladivem na liberály. Přestane-li lid volit katolické strany, pravděpodobně se už nebudou stavět katolické kostely; ale i když lid přestane voliti liberální strany, lidstvo vždy bude toužiti po svobodě osobnosti. Právo na liberalismus, na víru v osobnost a na pýchu z ní patří mezi nezadatelná lidská práva.

Jest úplná pravda, že liberálové utrpěli v Anglii porážku. Obávám se, že ji tak brzy nenapraví, napraví-li ji vůbec. Ale je pravda, že byly v Anglii poraženy liberální zásady? Při bližším ohledání musíme shledati, že poraženi byli jen Asquith a Lloyd George. Liberální idea není v Anglii v monopolu liberální strany. Tam je liberalismus rozšířen skoro tak jako sport. Tam má politik přesvědčení konservativní nebo socialistické, ale při tom i při onom druhu přesvědčení zachovává si význačné kvality domorodého liberalismu. V Anglii jest dělnická strana tak liberální, že by se nad tím průměrný pisatel socialistických programů na kontinentu zježil. A konservativní strana jest tam tak liberální, že to zarmucuje mnohého ušlechtilého lorda. Anglický král má v hrudi aspoň tolik liberalismu jako dr. Kramář. Roztomilý princ waleský snad ještě o trochu více. Zdá se, že ani tehdy, kdyby v dolní sněmovně seděli sami konservativní nebo sami dělničtí poslanci, neměli bychom právo mluviti o pádu liberalismu v Anglii; neboť jako je ve vzduchu kyslík, tak je v anglickém politickém ovzduší liberální nálada. Nelze popírati, že liberální voliči utíkají Asquithovi jednak ke konservativcům, jednak k dělnické straně. Ale sotva tak činí z toho důvodu, že zanevřeli na liberální myšlenku. Činí tak zejména proto, že zdůrazňují tu nebo onu stránku liberalismu. Liberalismus, jak patrno, má dvě fronty: jednou obrací se proti nebezpečím, jež hrozí rozkvětu a rozvoji osobnosti od mocností starých, druhou proti nebezpečí, jež hrozí od mocností nových; jednou proti konservativním faktům, druhou proti socialistickým teoriím. Podle toho, která fronta zdála se více ohrožena, volili v Anglii liberálové s konservativci nebo s dělníky. Byl-li některý liberál přílišně postrašen myšlenkou, že vzrůstem Labour Party hrozí nebezpečí svobodné iniciativě v průmyslu, že dělnická

strana bude zaváděti kasárnictví, že hrozí nebezpečí domovu a majetku, že dělnická vláda nevystupuje dosti vážně proti komunismu, tomuto nejhroznějšímu nepříteli liberálních přesvědčení a zálib, šel nepochybně a dal svůj hlas Baldwinovi. Byl-li naopak jiný liberál jat myšlenkou, že rozvoji a výkonnosti lidské osobnosti hlavní nebezpečí hrozí se strany kapitálu, že dnešní churavý hospodářský řád potlačuje duši, že lidská svoboda není nic bez svobody hospodářské, pak volil se stranou Macdonaldovou. Řada významných liberálů přestoupila od války do dělnické strany z toho důvodu, že byli přesvědčeni, že dělnická strana může účinněji hájiti a prosazovati skutečné liberální zásady. Stojíme před faktem, že část liberálního programu hájí konservativní a část dělnická strana. Jest třeba opakovati, že osud liberalismu, jakožto myšlenky všelidské, není spoután jedině s osudem liberální strany.

Ať pod jakýmkoliv jménem se bude skrývati, liberalismus bude trvati vždy. Jest zcela možno, ač tomu nevěřím, že v Evropě nebude ani jediné strany, jež by se otevřeně znala k liberalismu a jež by zároveň stála za zmínku: ale evropské záležitosti budou přece vedeny v duchu liberálním, poněvadž nemohou býti vedeny jinak, nemá-li nastati katastrofa.

Přišla chvíle, kdy se musíme dohodnouti o tom, co jest to liberalismus. Řekněme nejdříve, co liberalismus není. Liberalismus tedy není pitomost nebo obmezenost. Liberalismus neznamená býti stižen těžkým osudem, že si vidíme jen na špičku nosu. Toto ohražení jest nutné, neboť, začneme-li dnes mluviti o liberálních zásadách, vždy je nám posloužena známou karikaturkou; tato karikaturka pozůstává v následujícím ději: Liberál, hojně poobědvav a napiv se vína, zaváněje blahobytem a kolínskou vodou, kouře spokojeně doutník a toče v prstech z bujnosti hůlkou, vyjde z domu a zakopne přes ležícího chuďasa, který umírá na ulici hladem a zimou; liberál sice nekopne umírajícího, poněvadž není zvíře, nýbrž právě liberál, obejde jej opatrně, avšak usoudí, že se tu nedá nic dělat, že chuďas se svou vlastní vinou připravil do takové situace, neboť patrně nechtěl pracovat, nepoužil příležitosti, dané mu demokratickou společností, nebo byl marnotratný, nespořil ze svého výdělku, pil a veselil se nad míru. Nebo jiná karikaturka: Liberál (stejně spokojený a blahobytný jako v prvním případě) jde zase po ulici a zaslechne, jak z kouta jakási bědná postava kvílí o almužnu; liberál se odvrátí, ne z necitelnosti, nýbrž ze železného přesvědčení: věří, že almužnou se chudákovi nepomůže, neboť si zvyká tím na milodary, kdežto si má zvykati na práci.

To jest zhruba obraz liberála z t. zv. manchesterské školy. Kdykoliv se začne mluviti o liberalismu, vždy přijdou odpůrci vítězoslavně s tímto manchestráctvím, který prý řešilo otázky sociální tajemným pokřikem: laissez faire, laisser aller, nechte všechno jít jak to jde, nepleťte se do toho, vše se samo sebou nejlépe uspořádá bez zásahů organisované společnosti. Kdyby toto měl býti liberalismus, pak není liberalismus nic jiného, než odrůda oné záhadné arabské sekty, s kterou se potkali křižáci ve Svaté zemi, a která vykřikovala: Nic není pravda, vše je dovoleno. Ti, kdož stále mluví o tomto manchestráctví, mají zřejmou snahu vylíčiti liberalismus jakožto oblíbené hnutí hlupáků. Nevím, existovalo-li manchesterské hnutí v tomto smyslu. Snad na papíře. Macdonald praví, že manchesterské hnutí bylo ve skutečnosti mrtvo dříve než se narodilo. Vím jen, že takový tajemný manchesterianismus neexistuje. Nesetkal jsem se nikdy s členem oné záhadné sekty, která tvrdí, že nejlépe je nechat všechno běžet jak to běží a nestarat se o to. Pokud jsem mohl pozorovati, všichni shodují se v přesvědčení, že do dějů světa třeba jest vpraviti řídící lidskou vůli. Jest pravda, že se rozcházíme pokud se týče prostředků, které navrhujeme. Ale pochybuji, že by ve dvacátém století existoval tak odvážný muž, aby tvrdil, že nejlépe je nedělati vůbec nic.

K tomu, aby člověk věřil, že v tomto složitém hospodářském řádě vyniká jednotlivec naprostou hospodářskou svobodou, že jest mu volno získati si ze světských statků tolik, na kolik se přičiní, že pilnému a snaživému člověku je vždy otevřena cesta k bohatství, k tomu jest třeba určité míry neprozíravosti nebo přihlouplosti. Takové poměry snad byly v pannenských dobách Ameriky. Ale v poměrech, kdy statky jsou již rozděleny a v pevných rukách (není jich množství neomezené), je vzestup k bohatství považlivě stížen. Řekněme rovnou, že znemožněn. Kdyby někdo vynašel způsob, jímž dělníci v textilních nebo vagonových továrnách mohou normálním způsobem dojíti k bohatství, zasloužil by, aby mu na prsa byly zavěšeny řády všech Akademií věd na světě. Zdá se, že liberálové se dožili toho, že jsou pokládáni za pitomce. Ať liberál namítá proti marxismu cokoliv, musí uznati, posuzuje-li vážně tento svět, že Marx měl pravdu, řekl-li, že fakt, že deset procent lidstva má soukromý majetek, sužuje podstatně možnost pro ostatních devadesát procent také nabýti soukromého majetku. Je-li v některé zemi půda v rukou jednoho milionu majitelů, jak může ostatních devět milionů obyvatelů, sebe přičinlivějších, nabýti také půdy? Musili by se pokusiti zakoupiti se na měsíci. Liberalismus, má-li býti hoden toho jména, nesmí býti tak pošetilý, aby proto, že se obává sáhnouti na svobodu jednoho pana továrníka, dělat si co chce, ponechával jeho tisíc dělníků v nesvobodě a zakrnělých poměrech. Tisíc svobodných a rozvitých lidí je fakt více odpovídající liberalismu než jeden svobodný a rozvitý člověk. Liberalismus nemůže býti tak vnitřně slepý, aby pod záminkou, že zajišťuje svobodu jednání kapitalistům, zajišťoval nesvobodu života pracující třídě. Liberalismus konečně nesmí bez kritiky přijímati bajku o rovnosti příležitosti: jest konečně možno, že jest liberálem ten, kdo soudí, že továrníkův syn, jenž dědí továrnu, a dělníkův syn, jenž nedědí nic, mají rovnou příležitost. Ale je to hloupý liberál.

Zdá se, že liberalismus nebyl tak hloupý. V dějinách anglického liberálního hnutí jest aspoň období, kdy konservativci starostlivě obcházeli kolem liberální strany a upozorňovali ji, že pro to, co liberalismus dělí od konservativismu, nemělo by býti zapomínáno na to, co jej dělí od socialismu.

Soumrak parlamentarismu?

Třídí-li se politické strany, užívá se někdy dělítka: pessimismus—optimismus. Pokrokové strany jsou strany optimistické, poněvadž je potřebí optimismu, žádají-li se velké společenské změny do budoucna; konservativní strany jsou strany pessimistické, poněvadž ze strachu před neurčitou budoucností radějí lpějí na status quo. Kdybychom tohoto měřítka použili pro náš veřejný život, pro naše mínění, pro naši publicistiku, přišli bychom k názoru snad paradoxnímu, že tyto

prvky politického života jsou strašně konservativní, poněvadž právě mají málo optimismu. Takové nadpisy, jako je »soumrak parlamentarismu«, ať již se nadepisují s otazníkem jako otázka, či ať je to tvrzení, že žijeme skutečně v soumraku parlamentarismu, nejsou pouze v komunistickém tisku, ale i v publistice jiných stran. Volá se často po jiných metodách vládnutí a dokazuje se, že parlamentarismus je v úpadku. A právě toto tvrzení je dokladem, jak je u nás běžný pessimismus, který se chytá každé příležitosti, aby svůj postřeh a soud často z malicherné věci vyplývající mohl rozšířiti na závěry širší.

Jedná se skutečně u nás o soumrak parlamentarismu? Nejedná se snad o jiné vady společenské, které nás svádějí k paušálnímu odsudku parlamentarismu? Nasbírali bychom hodně materiálu z běžných politických událostí, které by na to ukazovaly. Mluví-li se o soumraku parlamentarismu, je to známkou, že autorita režimu parlamentního poklesává.. Jak si průměrný člověk představuje parlamentarismus? Stotožňuje jeho představu s představou parlamentu, zákonodárného sboru. Klesá-li autorita zákonodárného sboru, klesá i autorita parlamentního vládnutí a důvěra v parlamentní režim. Autorita parlamentu do určité míry — ne zcela — je dána autoritou jednotlivých poslanců, osobní jejich autoritou, ať už vůči širokým vrstvám, nebo vůči vládě a byrokracii. A z tohoto hlediska zaznamenejte několik detailů z posledních dnů.

P. posl. Dubický byl s několika míst obviněn, že v poslanecké sněmovně přednesl výňatky z cizích novin, aniž uvedl pramen, z něhož čerpal. Je otázka, zda stačí tu výklad »Venkova«, že bylo vypuštěno, že vypadlo několik slov, která označují původ materiálu p. Dubického. Ale p. posl. Dubický dovede se hájiti. V »Mladoboleslavských Listech« odpovídá: Prosím, nerozčilujte se a nerozčilujte mě. Jinak budu nucen říci, jak to vypadá v jiných stranách; byl bych nucen vytknouti i některým poslancům národně-demokratickým, že přednášejí ve výborech řeči a návrhy, vypracované ku příkladu sekretariátem Svazu čsl. průmyslníků. Musil bych říci, že na př. návrh o sociálním pojištění dělnickém, podaný čsl. soc. poslanci Slavíčkem, Laubem a soudruhy, byl vlastně elaborátem ředitele Pensijního ústavu dra. Gallase. — Řada poslanců, kteří pevně nestojí na svých nohou, se tedy rozšiřuje. A rozšiřuje ji ještě »Právo Lidu«, které dokazuje, že posl. Kříž ve své řeči v poslanecké sněmovně »vykuchal« »Železničního Zřízence«.

A takových příhod je celá řada. Poukázal jeden pražský týdeník na to, že posl. Roudnický vášnivě si zaútočil na ministerstvo vnitra v otázce nadací a ministr vnitra mu stručně odpovídal: Pane, je to hezké od Vás, ale promiňte a obraťte se na jiné kompetentní ministerstvo. Podivný tedy doklad informovanosti poslanců. A takových případů řada, od krajní pravice až ke komunistům, k Taussigovi, který v parlamentě zastává ne nepodobné místo jednoho muže u dvora Jiříka z Poděbrad.

Rozpočtová debata sama o sobě, která týkala se všeho jiného než rozpočtu, ukázala na nepříliš velkou odbornou znalost a správnost postřehů naší poslanecké sněmovny. Musí-li ministr železnic vyprávěti o poslanci, který si vozí v prvé třídě hezoučké prasátko, je to také charakteristické. A srovnejme, jak se mluvilo o základním problému dnešní doby, o restrinkci státních zaměstnanců. Debata netočila se kolem přesných čísel, ale házelo se desetitisíci dolů i nahoru.

A jiný materiál k tomuto tematu našli bychom v materiálu imunitního výboru. Je pravdou, že soudy mnohdy žádají o vydání poslance, když se jedná o drobnost. Je pravdou, že poslanec je člověk exponovaný, který je předmětem útoků a brání se dle povahy útoků. To vše je pravda, ale akta immunitních výborů mluví o věcech, které mají málo společného s postavením poslanců. Jistě by bylo záslužno sestaviti knížku o těchto dobrodružstvích našich zákonodárců, která mají velmi málo společného s jejich zákonodárnou činností, nanejvýše příjemnou stránku immunity, za níž je možno tyto drobnůstky schovati.

Bylo by pochybno tyto případy generalisovati a dělati z nich příliš široké závěry. Zákonodárný sbor nikdy nebude sborem moralistů, nikdo to od něho žádati nebude, ale autorita zákonodárného sboru, s níž souvisí úzce autorita parlamentního režimu, je do značné míry autorita osob poslanců. Po této stránce je mnoho stínů. Česká povaha má v sobě mnoho hloubavosti, rozebírá každý bolestný případ a má náklonnost hned rozšiřovati dedukce z něho učiněné. Nedivme se potom, že klesá i autorita zákonodárného sboru tam, kde jedná se o chyby a hříšky poslanců. Mluví se o soumraku parlamentarismu tam, kde nanejvýše by bylo dobře smírným soumrakem zahaliti chyby i chybičky zákonodárců. Je to v povaze české duše, že generalisuje. A i to je fakt, s nímž je nutno počítati s tím, že autorita zákonodárného sboru souvisí s jednáním každé jednotlivé osoby. Po té stránce stalo se u nás chyb víc než dosti. Potom se nedivme, že mluví se o soumraku parlamentarismu a neužívá-li se tohoto slova, cítí se aspoň něco podobného, osten nedůvěry proti systému. Není soumrak parlamentarismu, není soumrak parlamentu, je soumrak parlamentníků. K. T.

Doba a lidé

C. F. Adnrews:

Jeden den s Gandhim.

Jméno Gandhiho, idealistického a tajemného vůdce odporu Indů proti anglické vládě, stalo se v posledních letech známým po Evropě. Tento článek, přeložený z angličiny, uvádí skvěle do zvláštního ovzduší domova Gandhiho a ukazuje, že indickou politiku nesmíme měřiti evropskými měřítky.

Prosté a podrobné vylíčení jednoho dne, ztráveného s Gandhim za jeho rekonvalescence, pomůže snad západnímu čtenáři více než cokoli jiného vniknouti v samu podstatu indických problémů. Možná také, že bude poněkud udiven subtilními rozdíly duševního temperamentu, jež jsou tak okouzlující a přece tak unikavé, chceme-li je sledovati až k samému zdroji. O tom není pochyby, že na Východě vláda náboženství nad životem trvá v zázračné síle. »Věk víry« tam dosud žije. A Indie jest v moderním světě zemí, v níž více než kde jinde vládne duch nad hmotou. Toť vůbec nejhlubší ze všech rozdílů mezi Západem a Východem, a tento rozdíl vyciťujeme nejzřetelněji při Mahatmovi Gandhim.

U něho se den počíná velmi záhy. Příslušníci jeho domu se shromažďují o čtvrté hodině ranní. Sedíme v naprostém mlčení na rohožkách prostřených na podlaze verandy. Někdy svítí dovnitř měsíc mezi pohybujícími se větvemi palmových stromů. Jsou také rána, kdy je úplně tma. Po mlčení přicházejí sanskrt-

ské verše, prozpěvované jednohlasně, a hymnus některého středověkého světce. Pak na chvíli nové mlčení, za něhož všichni zůstávají seděti. Potom se všichni rozcházíme. Je po společné bohoslužbě. Každý jde po svém a až do východu slunce se zachovává nejpřísnější mlčení.

Mimochodem uvádím, že dlouhé ranní meditace nejsou v Indii něčím neobyčejným. Básníku Rabindranathovi Thákurovi se stalo zvykem začínati den tímto vnitřním mlčením dlouho před úsvitem. On takto začíná svůj den mnohdy už o druhé s půlnoci a sedí v mlčení až do hodiny sedmé. Řekl mi jednou, že je to jediný způsob, jímž lze opanovati ducha ve všech jeho náladách a připraviti se na zkoušky, kterým nás podrobuje den. Jiní moji dobří známí dali mi podobné vylíčení svého denního pořádku, v němž se vlády nad duší dosahuje časnou jitřní meditací a mlčením.

V sanskrtských verších, recitovaných při ranních modlitbách v domácnosti Mahatmy Gandhiho, jsou také tyto verše z Bhagavad-Džity, nazvané Nebeskou písní:

»Jenom ten člověk je moudrý, který vládne sám sebou! Přemítá-li o věcech smyslového světa, rodí se zájem; ze zájmu se rodí touha; z touhy šlehají plameny divoké vášně... Jestliže se však člověk zabývá věcmi smyslového světa, nechovaje k nim ani lásky, ani nenávisti, nýbrž nechávaje je sloužiti své svobodné duši, jež zůstává svou v nezkaleném jasu: věru, takový člověk dosáhne klidu!

A jako oceán přijímá den po dni proudy vod za všech zemí, a přece se nikdy nevylije z břehů: jeho hranice se nerozšiřují, ani nezužují; jest živen řekami, nikoli však zvětšován — takový jest i dokonalý člověk! Do oceánu jeho duše lije svět smyslů proudy čarovného kouzla; leč ony ho nechávají takovým, jakým ho nalezly, bez pohnutí, přijímajícího jejich daň, ale trvajícího mořem.«

Když jsem si četl tuto pasáž znovu a znovu, nabyl jsem porozumění pro pravého ducha a charakter Východu. Mahatma Gandhi uskutečňuje její přikázání v míře pokud možno největší. Pro něho jest nejvyšším ideálem, jehož lze vůbec dostihnouti; perlou nesmírné ceny, pro niž člověk prodá všechno, co má, jen aby ji mohl získati.

O sedmé hodině ranní vypije Gandhi trochu mléka a pojí ovoce. To jest jeho hlavní potravou po celý den, i když je zdráv. Brzy potom přichází Pandit Radhakanta Malavija se svými dvěma dětmi, přinášejícíma trochu bílých květů. Kladou květy k Mahatmovým nohoum a potom běží do jeho náručí. Nebojí se ani trochu indického světce, který je k dětem velmi něžný. Pak se na střeše čte a studuje úryvek z Ramajany. Na pobřeží šumí moře a palmové listy se chvějí v ranním větérku. V osm hodin se tento klid porušuje. Ke Gandhimu začíná proudit nekonečný proud návštěvníků. Všichni přicházejí pro radu; a je zvláštní pozorovati, jak se v několika minutách politické problémy mění ve filosofické. To neznamená, že by jejich řešení bylo méně praktické. Kdežto však anglický duch jde v politice zcela přirozeně a instruktivně za bezprostředním účinkem, směřuje indický duch se stejně přirozenou instinktivností k vzdálenějším zdrojům jednání.

Uvedu dva příklady z jeho programu »nesoučinnosti«, jež snad jsou s to ukázati, že tento program je v své podstatě hnutím hluboce náboženským. V jižní Indii se v minulosti jednalo s parii, jako by ani nebyli lidé. V celé Indii je asi šedesát milionů lidí nejnižších kast, kterým se říká »nedotknutelní«, protože se pro pravověrného Inda dosud pokládá za poskvrnu i se jich dotknouti. Přívrženci »nesoučinnosti? se vší mocí opřeli tomuto útlaku. Vůdcové požívající důvěry počali odpírati součinnost s orthodoxním brahminismem v jeho tvrzích zpátečnictví. Aplikovali tytéž etické normy, jichž použili proti samé byrokracii. Indští přívrženci nesoučinnosti, kteří jsou brahminy, brali s sebou Indy z nečistých kast a dožadovali se přístupu do brahminských ulic a čtvrtí travankorských, jež byly dosud přísně ochraňovány před tak řečenou poskvrnou se strany »nedotknutelných«. Prohlásili, že jsou hotovi po boku nedotknutelných, kteří je provázeli, podstoupiti každý útok, ba i smrt, jenom aby zlomili tuto tyranii, trvající věky. A chtějí na této cestě setrvati až do konečného mravního vítězství.

Avšak vláda státu nemohla připustiti nepokoje a rozbroje. Nejprve dávala zatknouti a uvězniti každého z těchto mladých průkopníků společenské svobody — brahminské přívržence nesoučinnosti právě tak jako parie. Ale na jejich místo nastupovali ihned jiní. Potom byli zatčeni a uvězněni vůdcové, kteří toto hnutí organisovali. Protože však počet zatčených rostl a žaláře se přeplňovaly, změnily vládní orgány pojednou program. Ti přívrženci nesoučinnosti z vyšších kast, kteří usilovali procházeti brahminskými čtvrtmi ve společnosti nedotknutelných, nebyli už zatýkáni, nýbrž se jim prostě bránilo jíti kupředu. Policie stála ve dne v noci na stráži a zatarasovala cesty.

Mravní napětí se přiostřovalo. Ti, kdo usilovali o vstup do brahminských čtvrtí, zdráhali se přijmouti vodu a potravu do té doby, dokud jim nebude dovoleno projíti. Mnozí z nich umdlévali vysílením a byli odnášeni do nemocnice, kde pokračovali v své stávce hladem.

Tehdy byl Mahatma Gandhi upozorněn na toto nové období boje proti »nedotknutelnosti«. Zrušil ihned stávku hladem. Takové zbraně, prohlásil, může použíti z nejčistší lásky otec proti synovi, aby donutil tvrdošíjného mladíka ke kajícnosti; ale proti cizí a neosobní soustavě, jakou je stát, je taková zbraň jistě jenom zbraní hněvu. K jejímu použití nevede čistá láska, nýbrž obava a strach. Byl jsem při tom, když dva orthodoxní brahmini přišli rovnou z Travankoru navštívit Gandiho na jeho verandě a požádat ho, aby potlačil tento zápas vůbec. »Je ta cesta soukromá či veřejná?« ptal se Gandhi. Když brahmini přiznali, že cesta je veřejná a že jenom ubohým lidským vyvržencům je po ní zakázáno choditi, stáhla se tvář Gandhiho bolestí. »V boji se musí pokračovati«, řekl na to. Od té chvíle uplynulo mnoho měsíců a tato podivná válka v míru, vedená zbraněmi lásky, trvá dosud. Dosud trvá tato passivní blokáda.

Jest problém, který snad pronikl ještě hlouběji v srdce indického života než »nedotknutelnost. Je to tak řečený problém »hindu-moslimský«. Jsou zde v činnosti rozkladné síly a byla rozdmychána zuřivá nevraživost, takže se někdy zdá, že i pouhé vyřčení slova »nenásilnost« je v této souvislosti výsměchem. Ale oddanost moslimů ke Gandhimu je něco, co trvá stranou toho všeho. Jeho jméno jest jim »věcí božskou a svatou«. Vznáší se vysoko nade vší touto nižší atmosférou roztrpčenosti a stranického ducha. Přese všechny bouře, jež zuřily, a přese všechny vášně, jež byly rozdmychány, zůstali moslimští vůdcové právě tak věrnými Gandhimu jak on jim. Den co den jsem je viděl k němu přicházeti na jeho verandu a vylévati svou lásku k jeho nohám. Z dojemných scén, jichž jsem byl svědkem, zvláště jedna by dovolovala souditi, že nejvřelejší koutek jeho srdce byl uchován pro ně a že oni to vystihli. Jeho neobyčejná osobnost je zde jedinou spojující silou. Jest vskutku zvláštní, jak se musí uplatniti osobní duchovní živel, aby se z toho ostrého náboženského kontrastu vytvořila lidská jednota. V duchu Gandhiho je základ indického sjednocení. Za ním se tají celá století mystického náboženství; neboť je to týž duch, který oživoval Kabira a Nanaka a nesčíslné jiné světce středověké Indie, kteří se odvážili prohlašovati, že Indové i Moslimové uctívají jednoho a téhož Boha.

Po dva dny v týdnu zachovává Mahatma Gandhi naprosté mlčení. Neboť jest vydavatelem dvou týdeníků a v těchto dnech mlčení píše své úvodní články. Jeden z těchto listů se jmenuje Young India a je dnes pravděpodobně nejzajímavějším týdeníkem na celém světě. Není v něm vůbec inserátů. Stránku

za stránkou vyplňují nové myšlenky vydavatelovy, plynoucí jakoby z nevyčerpatelného zdroje a psané v hutných anglických větách bez jediného zbytečného slůvka. Druhý týdeník se jmenuje Nava Džívan (Nový Život). Tiskne se v gudžarátí a hindustání a je mnohem rozšířenější. Je Gandhiovým miláčkem a on na něj vynakládá všechnu svou nejlepší energii. Čistý zisk z něho, bez jakékoli inserce, činil před nedávnem 50.000 rupií, jež Gandhi odevzdal Národnímu shromáždění.

V poledne Gandhi obyčejně půl hodiny odpočívá, ale návštěvy ruší často i tuto chvilku jeho klidu. Potom věnuje celou hodinu svému synu, jehož vyučuje v literatuře gudžarátí. Potom zasedá ke kolovratu. Neboť pro něj je myšlenka, že hospodářská spása jeho země je v kolovratu, něčím více než pouhou doktrinou. Tento jeho ideál, že Indie dojde takto své spásy, jest čistou a vášnivou věrou, jež obohatila a prohloubila všechen jeho život. Gandhi inspiruje svým enthusiasmem každého, kdo se dostane do sféry jeho přitažlivosti. Přes to, že mu lékař zakázal přísti tak brzy po tak těžké nemoci, shledal Gandhi, že mu není déle možno odříkati se této činnosti. A třeba že mu působí předení tělesnou únavu, jest mu jistě velkým osvěžením po duševních námahách dne.

Toto napětí nese nejtíže večer, neboť i tehdy se lidé shromažďují ve velkém davu před jeho domem; a mezi nimi jsou vždy nejchudší z chudých. Pro tyto chudáky je vždy hotov ze sympatie vynaložiti všechny své síly. Ale když nastává soumrak, nutí konečně úplná tělesná vyčerpanost i jeho nezkrotného ducha poddati se její naléhavé touze po klidu.

Krátká procházka, velmi pomalá, po mořském břehu při západu slunce, večerní modlitby a znovu meditativní mlčení — tím se zakončuje den. Gandhi spí dobře a takto nabývá nových sil.

Od té doby, co bylo toto psáno, opustil Mahatma Gandhi přímořské místo, kde se zotavoval, a vrátil se do svého asramu neboli náboženského útulku v Sabarmati, kde je jeho činnost mnohem namáhavější. Odtamtud nyní řídí celé indické národní hnutí cestou nenásilí.

Od silničního lupiče k automobilovému.

V Londýně.

Všechny anglické noviny, od nejlehkovážnějších až po Times, vzpomenuly dvousetletého výročí smrti Jacka Shepparda. V čísle ze dne 17. listopadu přinesly Times též vzácný Sheppardův portret a současně s ním s jedné strany fotografii Montagyho, nedávno zemřelého státního sekretáře pro Indii, s druhé strany momentku ze znamenitého footbalového matche.

Také Jack Sheppard jest znamenitostí, ovšem jen znamenitostí svého druhu. Byl to loupežník velkého stylu, high-wayman, a zemřel dvaadvacetiletý. Jaké slávy by se mu bylo dostalo, kdyby jej byli odvezli do Tyburnu o několik let později!

Nyní jest Tyburn z nejrušnějších míst v Londýně a říká se mu Marble Arch. Ústí do Hyde-parku. U vjezdu mezi stromovím scházejí se za pěkného počasí již od čtyř hodin kazatelé všech náboženství a propagátoři politických systémů, ať již to jsou komunisté či anarchisti nebo »jakobisté«, t. j. oni lidé, kteří se stále ještě nemohou smířiti s hanoverskou windsorskou dynastií a zůstávají věrnými Jakubu II., který nikoliv dobrovolně opustil Anglii r. 1688. Zástupci těchto a jiných směrů řeční tu pod stromy všichni současně: že jediná spása je v katolicismu, že papež je antikrist, že všechna náboženství jsou podvod, že správnou vírou jest jedině ta, kterou hlásá mister John Winterbottom z Ullapoolu, že bolševici jsou lupiči, že bolševici stvořili ráj na zemi a Angličané, že nemohou udělati nic lepšího, než zavésti tento řád i ve své zemi. O čem všem se u Marble Arch nekáže! Anglická svoboda popřává tu místa všem. Tam, kde jest nyní mramorová brána, stála do začátku XIX. století proslulá tyburnská šibenice: Na tomto

»gallows — tree,
With its adder — bitten root —«

(šibeničním stromě, jehož kořen jest ohlodán zmijemi) — ukončil Jack Sheppard svůj mladý, tak mnohoslibný život. Co se stalo s následovníky tohoto talentovaného hocha? Odpověď na tuto otázku jest sociologického rázu. V Anglii, jakož i na celém světě, se loupežníci vyvíjeli za dobu dvou století.

Zprvu to byl highwayman, skvěle oblečený, v masce, na překrásném koni, s velkou pistolí v ruce, očekávající u široké cesty v mlází poštovský vůz. »Ještě koncem XVIII. století«, praví Ashton ve své zajímavé knize »Počátek 19. století v Anglii«, »byli cestující stále vydáni nebezpečí přepadení highwaymeny i v největší blízkosti Londýna«. O těchto loupežnících jest nesčetněkrát psáno v starých anglických románech. Ba, zdá se, že není ani jednoho Smolletova románu, v němž by nefigurovali highwaymen. Někteří z nich, jako Dick Turpin, Duval, Maklin, a především Jack Sheppard, stali se hrdiny národních balad. Podle těchto děl loupežník

»Maintained himself like a gentleman,
Besides he was good to the poor;
He rode about like a bold hero,
and he gain'd himself favour therefore.«

(Choval se jako gentleman, vyjímaje to, že byl dobrým k chuďasům; projížděl se jako udatný hrdina a tím si dobyl náklonnosti všech.) Konečně nadešel neblahý den uvěznění. »Gentlemana velkého stylu« zradil buď jeho druh, nebo milenka, jak to nakreslil proslulý karikaturista XVIII. století Hogarth. Ve vězení podnikal hrdina odvážné pokusy, aby se dostal na svobodu, při čemž mu pomáhala milenka. Tak na př. Jack Sheppard čtyřikrát utekl z newgatského vězení s pomocí Polly Maggot, která mu přinesla pilník, třebaže byl nejen spoután, nýbrž i přikován k podlaze kobky.

Za nějaký čas byl pak souzen a odsouzen k smrti. V předvečer popravy konala se ve vězenské kapli poslední bohoslužba. Často se jí zúčastnilo i několik odsouzenců, neboť tenkrát byly tresty smrti velmi časté. »Aby odsouzenci plně pochopili svoji poslední bohoslužbu a aby si dokonale představili, jaký osud je nazítří očekává, stavěli před ně v kapli rakev«, — píše Ashton. Na 447 straně jeho knihy jest fotografie starého obrazu, představujícího plačící odsouzence, (muže i ženy), modlící se u rakve. Příštího dne »hrdina«, oblečený ve svůj nejlepší oděv, celý opentlený, vykonal svoji poslední projížďku do Tyburnu, kde již čekal nesčetný dav. Pouliční prodavači a prodavačky pronikavě vyvolávali »poslední řeč« odsouzeného. Tyto »poslední řeči«, které zanikly již asi před sto lety, tvořily zvláštní část anglické národní literatury, t. zv. »literatury šibeniční« (Gallows literature). Předemnou leží na stole vzácný sborník této literatury »Curiosities of Street Literature«, který vyšel r. 1871 počtem 200 exemplářů. Ocituji zde první verše starodávné balady »Poslední řeč«:

»I am a poor prisoner condemned to dye,
Ah woe is me, woe is me, for my great folly«!

(Já ubohý vězeň, odsouzený k smrti, ó, běda mi, běda za pošetilosti, které jsem spáchal!) Poprava byla veřejná, pro odstrašení ostatních zločinců. Tehdy trestaly se šibenicí zločiny, na něž jsou nyní vyměřovány nevelké tresty vězením; leč pohled na popraveného zřejmě nikoho neděsil, a mnohé zločiny dály se hromadně.*)

*) Ve vězenském kalendáři z října r. 1801 jest uveden seznam k smrti odsouzených a jejich zločiny: první pro odcizení kartounové záclony z uzavřené místnosti; druhý pro krádež prádla; třetí pro vloupání a krádež páru punčoch z bytu; čtvrtý pro vloupání a krádež šesti stříbrných lžiček; pátý pro krádež čtyř čajových lžiček a zlaté tabatěrky.

Časem highwaymen vymizeli. Příčinou toho byly železnice, zvyk zasílati peníze nikoliv již v balících a vacích, ale šeky, dále telegraf, rušnější provoz na silnicích, vykácení lesů a konečně i rozšíření policie. V šedesátých letech objevil se typ »garrotera« plížícího se znenadání ze tmy, aby poutníka uchopil za hrdlo. Anglické noviny ze šedesátých let jsou plny povídek o těchto »garroterech«.

Na obranu proti nim byl vydán zákon, který zmocňoval soudce k zostření trestu vězení bičováním. Přívrženci tělesných trestů tvrdí, že bičování udělalo konec řádění garroterů; leč tak tomu není: zmíněný zákon byl vydán v době, kdy garroterů téměř již nebylo. Garroterství bylo podmíněno americkou občanskou válkou, která způsobila v Anglii »bavlněný hlad« a nezaměstnanost statisíců lidí přivedených k zoufalství. S normálními poměry, které potom nastaly v průmyslu, zmizeli i garrotéři.

Pak nastal další vývoj v tomto »oboru«. Nyní, soudě dle policejní kroniky, vyjíždí nástupce Jacka Shepparda na lov nikoliv na opuštěnou silnici, ale na bohatou londýnskou Regent Street; neobjevuje se již na překrásném koni jménem »Černá Betsy«, ale v automobilu, lhostejno, zda ve svém či v ukradeném. Nezastavuje poštovský vůz, ale bleskurychle vyloupí diamanty z výkladní skříně nebo peníze z poštovního úřadu.

»Jack Sheppard« jest tudíž vlastně jakýmsi organismem, vnějškově změněným a přizpůsobeným novým sociálním poměrům. Nedávno dostal se mně do rukou sešit odborného antropologického časopisu, obsahující přednášku prof. A. J. Papea z Edinburghu. Tento učený referent tvrdí, že »jest možno určiti medicinálními, matematickými a pedagogickými fakty, že Evropané tvoří nyní nový typ s větší lebkou, širším čelem, tenčími vlasy a jemnější kůží; v očích zračí se rozum, obličej má čím dál tím více tvar trojúhelníku. Psycha tohoto nového typu jest utvářena jemně: ovládá jím lítost a soucit ve větší míře, než jeho předchůdci; nejen že silně cítí, nýbrž i bystře chápe«. Tyto vývody jsou sice velmi lichotivé pro evropskou rasu, leč velmi špatně se srovnávají s faktem, že mezi námi stále ještě žije starý »Jack Sheppard«, pouze přizpůsobený k novým sociálním poměrům. K objasnění tohoto zjevu, současně však i na důkaz správnosti tvrzení profesora Papea, hodí se stará theorie Lombrosova o »zločinném člověku«. Dle této theorie zločinný člověk, žijící v dnešní společnosti, představuje onu starobylejší rasu. Evoluce »Jacka Shepparda« jest pak důkazem, že representanti této »starobylejší rasy«, bude-li třeba, mohou si osvojiti hmotnou kulturu společnosti, v níž žijí. *Dioneo.*

Národní hospodář

Bezradní dědicové.

Pozůstalost po dru Rašínovi nebyla sice nejlepší, ačkoli zavražděný ministr učinil více než dost pro zdraví státních financí, ale přece tak dobré, že se dědici přihlásili »bez výhrady inventáře«. Tragický skon Rašínův celé dědictví posvětil a usnadnil cestu nástupcům: zmírnil ostří hospodářských požadavků politických stran a zdiskreditoval politickou chamtivost. Leč přece by bývalo lépe, kdyby se dědici Rašínovi přihlásili »s dobrodiním inventáře«, neboť by dnes všechna jejich bezradnost a nemohoucnost nepřipadla k tíži Rašínovy finanční politiky.

Není třeba zde mluviti o Rašínovi, ale přece je dobře ukázati aspoň na jeho pohotovost. Byl radikální, mnohé své programy nemohl dodržet, ale věděl vždy kudy ven. A to je hlavní, co se našemu nynějšímu finančnímu vedení nedostává. Rašín dovedl právě tak točit bankami jako ústřednami, vysokoškoláky jako horníky, dovedl se právě tak postaviti proti agrárníkům jako proti socialistům, aby po dnech strádání, za to však na zdravém hospodářském základě, mohl se každý domoci slušného občanského blahobytu. Nápravu měny řešil velmi řízně dávkou z majetku, úvěrové krisi chtěl odpomoci obchodní směnkou, a touže směnkou chtěl zjednati úhradu oběživa cedulové bance (po příp. Bankovnímu úřadu), když jsme neměli dosti jiné úhrady. I v nejhorších chvílích viděl jasně a rozhodoval bez průtahů a kolísání. Byl liberál a individualista. Nebál se na podzim 1922 uvolniti devisový obchod, ale po útoku na korunu ke konci téhož roku vydal ihned nejostřejší opatření, takže spekulace skončila těžkými hmotnými ztrátami.

Jeho smrt posílila značně rozviklanou solidaritu českých státotvorných stran, takže půda k dokončení hospodářských a finančních reforem byla politicky velmi příznivá. Je dnes těžko říci, jak by je byl dokončoval sám Dr. Rašín a co by z jeho programu zůstalo nebo k němu patřilo. Jisto je však, že vše by prováděl rázněji a ochotněji, mnoho by snad změnil, někde slevil, jinde zostřil, řídě se svým oblíbeným heslem: Salus rei publicae suprema lex esto! Heslo toto bylo u něho živé, ale jeho dědicové vztahují je strnule jen na poslední dva měsíce jeho života. Tenkráte byla koruna v nebezpečí, proto je stále v nebezpečí, tenkráte bylo třeba přísných devisových opatření a proto je jich třeba i dnes, tenkráte byl nadbytek oběživa (ke konci prosince 1921 přes deset miliard) a aby se zabezpečila koruna, bylo nutno oběživo restringovat, a proto se oběh bankovek snižuje i dnes průměrně při osmi miliardách, kdy průmysl je o 50% lépe zaměstnán než tehdy a kdy máme rekordní cukerní sklizeň, jaké nebylo ani v míru. Ano, dělati to, co dělal Rašín v posledních chvílích před svým zraněním a skonem, není ještě program Rašínův. Je to vlastně znehodnocení jeho díla, vymlouvání se na Rašína.

Výsledek všeho toho je dnešní smutný stav. Příčin je velmi mnoho. Jednou z nich je, že se dědictví neujal muž, nýbrž strana a ta svěřila křeslo ji vyhrazené patrně podle čísla na kandidátní listině Ing. Bohdanu Bečkovi, neboť jinak lze si sotva obsazení tohoto ministerstva vysvětliti. A co říci o poznání dra Kramáře v úvodníku nedělních »Nár. Listů«, kde praví otevřeně: »To svádělo finanční správu, aby si stejně pohodlným způsobem opatřila nutné prostředky (pokladniční poukázky).« Mezi řádky lze však vyčísti, že ty hříchy se mohly spáchat jen proto, že ministr financí nebyl docela na svém místě, zvláště když pohnutkou k sepsání úvodníku nebyl ani tak známý posudek ‚Times' o našich financích, jako spíše nezdar půjčky, pro kterou připravoval půdu zeť inž. Bečky, p. Štancl. Co platna všechna prohlášení o čestném a laciném vyslání, když lidé už dávno nevěří na nepotismus, kdyby byl sebe nezištnější. Toto poslání nebylo ani chytré ani úspěšné ani politicky moudré. A snad právě tento údiv nad tím nade vším nejvíce omlouvá a zamlouvá nedělní úvodník »Nár. Listů«. Zde však jen spravedlivé rozhořčení by bylo na místě. Vždyť ministr financí od vyplacení druhé části angloamerické půjčky již dvakráte prolongoval pokladniční poukázky s premií, která znamená celkové zatížení kromě provise bankám osm procent. Při tom poměry na peněžním trhu jsou nesnesitelné. Jak tedy chtěl p. ministr proplatiti za dvě miliardy

poukázek splatných počátkem a koncem tohoto měsíce, když přece skoro oficielně bylo řečeno, že k jejich proplacení se vyjednává o zahraniční půjčku. Nebylo povinností ministerstva financí vyslati za tak vážných okolností, a když již je nebezpečí v prodlení, kvalifikovaného muže s plnou mocí k projednání půjčky a nikoli jen tak ze známosti zetě, aby zkoumal půdu? Není zde dosti již osvědčených mezinárodních vyjednavačů (Dr. Pospíšil) i schopných úředníků v ministerstvu financí?

Ale jest třeba zmíniti se o věci samé. Dnes máme celkem asi osm miliard nezaloženého dluhu, většinou samé pokladniční poukázky. Tento dluh ovšem nenadělal inž. Bečka ani jej všechen nezavinil, ale jsou to hříchy stran, a stran koalovaných, které pro stát udělaly velmi mnoho, ale přece ne tolik, aby si to nedaly krvavě zaplatit. A inž. Bečka se dopustil hříchu, že ke všemu mlčel. Bylo směšné prohlášení o restrinkci státního úřednictva asi o sto tisíc. Kde, prosím, je ta pohádka socialisty všech směrů slibovaná: »Všechny úřady se plně obsadí, personál se rozmnoží, velkým se ubere a malým se přidá, aby přestal byrokratismus, aby všechno šlo na ráz, úředníci nebyli přetíženi a občan nemusel čekat léta na vyřízení svých věcí . . .«? A těch pohádek bylo víc. A skoro všechny skončily špatně. Ať to byly proslavené ústředny či zbytečné konsumy a družstva nebo podpora stavebního ruchu nebo dokonce pozemková reforma. Jsou demokracie, kde vládne lid s převahou právě zvoleného parlamentu neb presidenta. Ale u nás stát jsou koalované strany. I jinde strany, které jsou u vesla, až je vystřídají nové a lepší, ale u nás není nic lepšího než koalice, ji nelze vystřídat; je to za těchto poměrů nutné zlo. I účinky tohoto zla by se daly zmírnit, kdyby ve všech stranách bylo dosti odhodlaných a upřímných lidí, kteří by i bakšiš straně poskytnutý považovali za něco nečestného a nemorálního. Ten bakšiš se u nás však zahaloval jen pod jiná jména: ústředny, konsumy, družstva, subvence, reformy. Ale tohoto odhodlání zde není, neboť bychom jinak neměli ještě dnes více ministerstev než Rakousko. Zdá se, že všechno je naraženo na formulku nekrvavé revoluce. Uchlácholili jsme své svědomí, že ty nejkřiklavější vady jsme odstranili, ale ty menší rány jsme nechaly krvácet, až se zakrvácel stát. Všechno bylo po léta dobré, velmi dobré, rozpočet v rovnováze, bilance aktivní, ostrov pořádku, příklad Střední Evropy, ba vzor sociálního pokroku i Západu (— na úřad p. poslance Meissnera ještě mnoho doplatíme —) až najednou taková ostuda v Times a vlastní nemohoucnost doma. To jsou ty malé hříšky, které nás zakrvácely: nepromyšlené propočítání let, drahá administrativa, neplodné investice, hospodářské krise zbytečně způsobené, podpora padlých bank a zkrachovaných družstev, jež musel sanovati stát, nikoli všemohoucí, nýbrž slabý, sotva k životu vzkříšený. A vede-li takovýto stát, který vyssávají bezohledně politické strany, nad nimiž nestojí nic vyššího, jen chabá ruka ministra financí, pak nelze se diviti, že přijdeme do situace, která je k smíchu i k pláči. Bankovní úřad bere státovky z oběhu a ministr financí vydává pokladniční poukázky! Bankovní úřad odmítá obchodní směnky a musí eskontovat státní bony. Dr. Rašín ukazoval na švindl Rakousko-uherské banky s válečnými půjčkami a na švindl Říšskoněmecké banky s pokladními poukázkami, a jeho dědicové činí totéž, nemajíce nic jiného na omluvu, než že jinde to také dělali! Bankovní úřad, aby se mohl pochlubit aspoň s nějakým úspěchem (totiž snížením oběživa), poradil na jaře cukrovarníkům, aby si opatřili v Anglii úvěr sami, a dnes sklidí ovoce.

Případ vážný, ale nikoli tragický, dostačí-li nám jako poučení. Za finanční kontrolu Timesům děkujem a za dunajskou konfederaci londýnským i pařížským listům zvláště. A ovšem i p. ministru Bečkovi za representaci při zkoumání půdy o půjčku. Těm pak, kteří se uváží v dědictví Rašínovo, přejeme k tomu obratnost a ducha jeho a zároveň, aby měli touhu udělat raději něco nežli nic. —*cheth.*—

Povolání a záliby.

Alphonse Berget:

Amatéři ve vědě.

V kruzích, které se zajímají o bezdrátovou telegrafii, odehrává se této chvíle událost dosti sensační, aby stála za krátkou úvahu. Jde o toto: V počátcích obdivuhodného objevu, jímž geniální Branly obdařil lidstvo, omezovalo se radiové vysílání na ostýchavé pokusy. Marconi, který pouze uplatnil prakticky myšlenky slavného francouzského badatele, začal vysílat krátké zprávy přes úžinu La Manche a později dělal pokusy mezi Nizzou a Korsikou. Teprve od r. 1901 počalo se vysílat na stále větší vzdálenosti, až se dospělo tak daleko, že dnes vlny vyslané z Paříže dorazí až na Nový Zéland, tedy k protinožcům. Pokrok radiotelegrafie se tedy dál kroky přímo mílovými, a současně její teoretikové, opírajíce se o dlouhé a učené výpočty, dospěli k těmto závěrům: spojení na velké vzdálenosti se dá v praksi docílit pouze nesmírně dlouhými vlnami, jichž délka jde mnohdy až do desítek kilometrů, vysílanými stanicemi ohromně mohutné výkonosti. Pro spojení se zámořím se tedy budovaly takové obrovité stanice, opatřené antenami nebývalé délky, tak na př. stanice v Croix d' Hins a v Sainte-Assise, kde vlna dosahuje délky 23.000 metrů. Tato délka vln odpovídá »oscilační frekvenci«, která už nemá daleko do oscilace zvukové, postižitelné prostým uchem, i byla už nadhozena otázka, nebude-li snad už skorem možno přijímati sdělení ze Ste Assise přímo sluchem bez pomoci jakéhokoli přístroje.

Tak spěla radiotelegrafie k stále rostoucím délkám vln: přirozeně byly tím nadobro opomíjeny vlny krátké, o nichž bylo »matematicky« dokázáno, že jsou neschopny uraziti dlouhé vzdálenosti. Současně s tímto vývojem vzrůstal neustále i počet amatérů radiotelegrafie, a úřady, nemohouce jim přece jen stále zapovídat používání vln, povolily jim po radě technických odborníků krátké vlny, až do 200 m, »pro útěchu«, jako dostává chuďas obnošené, pro majitele už nepotřebné šaty. A zde začíná historie být zajímavou.

Jakmile bylo amatérům Spoj. států — a je jich hodně — povoleno legálně pracovati vlnami do 200 m, napadlo jim vysílati je přes Atlantický oceán. Teoretikové se tomu usmívali: což pak nedokázali, že krátké vlny »nedonášejí« a nemohou se tudíž šířit na velké dálky?

Ale amatéři, právě proto, že jsou amatéry, jsou trpěliví. Byly podniknuty nové a nové pokusy a v lednu 1922 bylo asi 30 jejich stanic slyšeno v Evropě. To byl drtivý triumf dobře vedeného pokusu nad abstraktní teorií. R. 1924 se úspěch stupňoval: nejen že 200metrové vlny donášely z jednoho břehu Atlantiku na druhý oběma směry, ale přišlo se dokonce na to, že se 100metrovými vlnami se to daří ještě lépe; a shledalo se, že stanice velmi slabé vysílací mohutnosti, operující velmi krátkými vlnami, byly za noci slyšeny dokonce mnohem jasněji, než zprávy obchodních stanic, vysílající s velkou silou značně dlouhé vlny. Amatéři slavili nový úspěch. Měli jej slavit do třetice.

Teoretikové dokázali svými formulkami, že k vysílání krátkých vln se hodí pouze malé antény, přesně na tyto vlny »naladěné«. Ale tito nenapravitelní amatéři, seskupení dnes v jeden šik na popud doktora Correta, »dokázali«, ne už číselně, nýbrž nevývratnými pokusy, že k vysílání krátkých vln se hodí velmi dobře také antény velké a nenaladěné.

Tu teprve, pod účinkem tohoto nového úspěchu se změnil úsudek oficielních badatelů v radiotelegrafii o amatérech; »bylit pochopili, že amatéři přece jen, třeba se neohánělí formulkami a vzorci, pracují s fakty; rozpomněli se na starý výrok dávných filosofů: contra factum non valet argumentum. A dnes není vyloučeno, že tyto amatérské výkony změní pronikavě vysílací techniku transantlantických stanic a způsob výstavby silných stanic. Tak vytrvalé úsilí prostých amatérů se ukázalo účinnějším čistě teoretických úvah odborníků, odchovaných doktrinářským vyučováním na technikách a universitách.

Co tedy vlastně znamená »amatér«? Co značí přesně tento výraz, jehož profesionálové vědy zhusta, ne bez jisté přezíravosti, používají na označení lidí, kteří bez titulů nebo oficielního pověření mají odvahu zabývat se věcmi, které by měly zůstat hermetickou výsadou pouze jednotlivců k tomu vyvolených? A má se toto označení chápat jako výtka vědecké nedostatečnosti toho, o němž se ho užije?

Uvidíme, že nikoliv.

V každém povolání se označuje jako amatér zpravidla ten, kdo se mu věnuje z dobré vůle a bez závaznosti, nepožaduje po něm, aby ho zabezpečovalo existenčně, jedině proto, že má k němu l á s k u, jak to pěkně praví již etymologie slova sama. Tím ovšem je dáno, že amatéři mohou za určitých okolností dostihnouti, ale i třeba předstihnouti význam a cenu »profesionálů«. Poukážeme jen na několik jmen slavného zvuku v dnešní době. Tak na př. Armand de Gramont, který zasvětil celý svůj život spektroskopii a svými velkolepými pracemi uspíšil ohromně její rozvoj, byl také pouhý »amatér«. Při tom byl autoritou ve fysice a zasedal v Académie des Sciences. Princ Roland Bonaparte se také nezabýval geografií pro svou výživu, a byl přes to z nejčelnějších representantů geografické vědy. Baume-Pluvine zasvětil své jmění a svou činnost astronomii a studiu slunečních zatmění; je chloubou vědy a členem Bureau des Longitudes. Princ Albert, monacký kníže, zkoumal po třicet let mořské hlubiny na namáhavých a výtěžky bohatých potulkách po moři; jeho neocenitelné výtěžky dodaly samotny všechnu vyučovací látku oceanografickému ústavu, který založil; zaslouží si názvu tvůrce oceanografie, v níž byl světovou autoritou.

Při jubilejní slavnosti belgické astronomické Společnosti před třemi lety vykreslil inženýr Flamache, její místopředseda, takto fysiognomii vědeckého amatéra:

»Amatér,« pravil, »je především inteligentní, vzdělaný člověk, který, zaujat grandiosností jevů přírodních, usiluje nalézti opět ve výsledcích positivní vědy poesii, o níž moderní badání vesmír připravila.« Ve všech vědách najdeme takové amatéry, kteří se snaží jako znalci nebo diletanti vychutnávati jejich krásy a kochati se jejich posledními výtěžky. Jmenovitě četná je plejáda nadšenců pro astronomii. A opravdu, je už s estetického, co nejvíce odosobněného stanoviska něco úchvatnějšího, než spirální mlžiny, záležející z prachu, v němž každé zrnko je sluncem? než polární záře? sopečné výbuchy? slovem celý život té zázračné a činorodé bytosti, jež slove kosmický Vesmír? Připojte k tomu u vzdělaného člověka ještě stanovisko ryze vědecké, radostný pocit zdolané nesnáze v úsilí za »poznáním«, porozumění milému a současnému vědeckému úsilí, cit pro problémy ještě nerozřešené a uznáte, že sebe obsáhlejší duch může vždy shledati v pěstění věd pole ještě obsáhlejší, než je sám.

V tomto elitním ovzduší najdeme pak »amatéra«, toho »dychtivého zvědavce«, jehož nadšená záliba vyvažuje chlad, lhostejnost, ne-li nepřátelství, jaké příliš často projevují k vědám široké vrstvy, poněvadž podle jejich krátkozrakého usuzování »nevynášejí«, aspoň ne okamžitě, a jejich studium vyžaduje peněžních obětí na rozdíl od politikaření a předvolebních pletich.

Ale je ještě jiná kategorie amatérů:

»Ta — cituji stále p. Flamache — která svým osobním úsilím pracuje pro zájem celku, která při omezených, často primitivních prostředcích bojuje nerovný zápas s hvězdárnami nebo oficielními laboratořemi, pracuje úspěšně a dociluje výsledků jím rovných a někdy dokonce i lepších.«

Takovýto amatér se pak stává obdivuhodným nástrojem pokroku v kolektivním badání. To jsme viděli na pokusech s krátkými vlnami: počet a úsilí drobných pozorovatelů zvítězilo nad nevrlou lhostejností oficielních kruhů: amatéři dokázali existenci faktů, která theorie prohlašovala za nemožné. A což teprve v astronomii! Sto pozorovatelů dobré vůle, i když pracuje jen prostředními nástroji, může se pustit do problémů, před nimiž jediná hvězdárna nebo laboratoř i s nejdokonalejší technickou výzbrojí musela by složit zbraně.

Četní takovíto amatéři ovšem, i když plane v jejich hrudi »svatý plamen vědy«, postrádají často nejzákladnější vědecké průpravy a tím jsou jak se říká ve sportu, handikapováni. Ale přivodí-li jim menší míra věcných znalostí a menší úcta k vědeckým theoriím zhusta zklamání, ponechává jim za to větší míru duševní volnosti, větší neodvislost myšlení. Nemajíce žádného předpojatého mínění a předsudků, mohou se pokoušeti o věci, které by jiní prohlásili předem za nemožné... a právě jsme viděli, že tím vlastně docílí úspěchu tam, kde druzí ztroskotají.

Amatéři, což je velmi cenné, tvoří skutečnou armádu pozorovatelů a experimentátorů. Díky jim, disponuje věda tolika spolupracovníky, že nikdy, ani s největšími, dnes zcela nemyslitelnými peněžními obětmi žádná universita, žádný stát by si jich nemohli zjednat. Jejich zápal pro vědecké studium, které »milují«, působí, že jejich úsilí a výkonnost se nedají ani z daleka srovnati s pracovními výsledky lidí, kteří »jsou k tomu«. Jen si představme, co dlouhých nocí probděli dobrovolní astronomové za zimních mrazů při pozorování stálic a mlžin, kolik nocí probděli po obou stranách Atlantického oceánu milovníci radiotelegrafie, usilující o zachycení krátkých vln, vysílaných z opačného břehu!

Oficielní učenci začínají už chápat a cenit tuto úlohu ametérovu ve vědě. Už se přestávají na něj dívat jako na nepohodlného všetečku, který se dotěrně plete do věcí, po nichž mu nic není. Mužové vyššího řádu — a najdeme je dokonce někdy i v Akademiích — vítají dnes amatéry, v nichž nevidí už parasity nebo soupeře, nýbrž užitečné a nutné spolupracovníky. Neboť amatérovu práci vyznačuje současně nezištnost a nadšení.

Literatura a umění

André Lang:

Dva směry v nejnovější literatuře francouzské.

At je to komu vhod nebo ne, N o u v e l l e R e v u e F r a n ç a i s e, N. R. F., jak se říká v literárním světě, rozšiřuje ponenáhlu pole své působnosti a její vliv se vůčihledě vzmáhá. Vznik N. R. F. a její úspěch jsou znamením doby. Obé odpovídá vzniku a někdejšímu, dnes odpadajícímu, úspěchu sborníku M e r c u r e d e F r a n c e. Výlučnost straníků nové revue stejně jako prudký odpor jejich protivníků vytváří jí dnes situaci, kterou není nezajímavo prostudovat blíže.

N. R. F. byla založena r. 1910 Andrém Gidem, Jacquesem Copeau-em, Henri Ghéonem a j. jako zcela nezávislá umělecká revue. Krátce po válce hleděla N. R. F. zorganisovati opanované pole a získati větší počet čtenářů. Vytkla si heslem: »Vše pro literaturu«. Pro literární revue ovšem nejlogičtější a nejsprávnější stanovisko. Nicméně mnoho mladých spisovatelů, z právě nejvážnějších, vytýká N. R. F., že zachází příliš daleko v svých snahách, že nedbá doby, v níž žijeme, že úzké literární středisko (t. zv. chapelle) z r. 1910 nahradila dnes jenom širším a že uvádí čtenáře v cizině v omyl o pravém, skutečném rázu dnešního literárního ruchu; mnozí zkrátka už nechtějí dnes věřit v její nelíčenost a přímost a dívají se na kruh N. R. F. jako na sbor dovedných hlasatelů evangelia, kteří vyhlížejí úspěch a tyjí dnes z kultu, konaného dříve s láskou. Snad je to upřílišené, ale jako v každém obvinění, i tu aspoň zrnko pravdy je nepochybné.

*

Kdesi, v jakési propagační brožuře, jsou cíle N. R. F. vytčeny jako snaha po odhalování a předvádění k v a l i t y. Úsilí patrně na pouhý pohled. Vezměte kteroukoli pulbikaci firmy N. R. F., román, brožuru, sborník. Už vnější úprava vám hlásá vydavatelskou ctižádost. Úmyslná prostota vypravení, kvalita papíru, úhlednost typů, bělostná obálka s červenými a černými čarami, to vše se presentuje velice vkusně a vybízí takřka ke čtení, jako krásné ovoce vám vhání sliny do úst. Pochopitelně, že vydavatel, který si dává tolik záležet na plastickém vybavení děl svého nákladu, vybírá si spisovatele, kteří mu jsou po chuti. Kde je výběr, je i prestýž, to je vidět na Akademii. N. R. F. a její bílá obálka přilákala brzo nové elegantní spisovatele, kteří soudili o sobě, že jsou hodni úpravné péče páně Gallimardovy, která tak znamenala jaksi představení a uvedení do dobré společnosti. A vskutku se cítí, že p. Gallimard a jeho přátelé jsou o sobě přesvědčeni, že mají a plní vznešený úkol; cítí se však také, že kdyby se z neobratnosti brali příliš vážně (a to se jim vskutku přihází), vystavovali by se zaslouženého posměchu a odporu těch, kdož pracují mimo jejich okruh, a stejně opravdově. Neboť netoliko, že N. R. F. není jediným kvalifikovaným představitelem dnešní literatury, což ostatně sama musí přiznat: ona není snad vůbec z nejlepších projevů dnešního literárního snažení. Snad ještě nejspíše je pokusným laboratoriem některých nadanějších spisovatelů a umělců dnešní doby.

*

Odtud asi vyvěrá nevole, již pocituje jistá část spisovatelstva při spatření čísla N. R. F. Pěstuje se tu literatura, ale pouhá literatura a kromě ní nic. Až na zájmy čiře intelektuální. tu neexistuje nic. To je sice velmi ušlechtilé, ale vybízí to také hodně k odporu. V 17. st. se snad ještě mohlo soudit, že literatura převládá a zastiňuje všelikou ostatní činnost a snažení, ale dnes nutno být skromnějším a přiznat si, že je toliko jedním z projevů lidské činnosti a zůstane i pak otázkou, zdali z nejdůležitějších nebo nejpovznešenějších. Co však této nevinné zálibě dává ráz nebezpečný a schopný zapudit méně plamenné nadšence, je to, že uctívají s touto horoucností jenom určitou literaturu, nezdravě skleníkovou, jednostranně spekulativní. Vím, vím, je mnoho výjimek. Podstata však a celkový ráz trvají. Tito autoři pěstují s instinktivní zálibou potměšile působící sloh, který obestírá záludně mladé duše a zavádí je až do naprostého zmatku. Dovedou připraviti, analysovati a hromaditi rozkošné nebo úskočné mentální jedy tak pomalého a rozmarného účinku, že se zdají zprvu neškodnými. Mají strach z viditelného, hmotného světa, z plného denního světla a jasné záře zdravé obrazivosti. Vyznají se dobře a libují si jen v tajemné čiře duchovní oblasti. Vědí ostatně, jako morfinista, vědomý si své neřesti, jakým nebezpečí se vystavují a jaké škody mohou natropit. Jako nejlepší doklad uvedu výrok jedné z jejích chorých obětí, dnes již v rekonvalescenci. Tento mladý muž mi prohlásil toto:

»Gide je mým miláčkem a pokládám ho za jednoho z největších spisovatelů dnešní doby. Ale měl bych chut napsat leták s titulem: André Gide aneb intelektuální syfilida.«

*

Teď snad je jasno, proč se mužové jako Henri Béraud, Dorgelès a jiní, kteří milují nade vše život, horší a proč horlí na toto důstojné sice, ale ztrnulé a přespříliš intelektuální pojímání literární činnosti ve 20. století. Je to spor mužů volného vzduchu a mužů uzavřených pracoven. A s těmito výhradami možno pak spravedlivě uznati, že N. R. F. již pocítila nebezpečí a z důvodů, byt i ne vždy nezištných, ale vedoucích také k cíli, hledí mu čelit. Vděčíme dnes nakladatelství N. R. F. za mnohý radostný čin. Družina N. R. F. se dnes podobá zákopníkům, kteří se pomalu dobývají na boží vzduch, dýchají a objevují zase nebe a světlo. Není tedy místa k nářkům.

Přes to však přiznávám, že proti spisovatelům N. R. F. stavím rád družinu z revue C r a p o u i l l o t a netajím se sympatiemi, které k ní chovám. Opakuji: Ne že bych přezíral pohrdavě to co nám skýtá knihkupectví N. R. F. Bylo by dětinstvím chtít popírat hodnotu jeho snah. Ale vděčnost není láskou. Znamená to, že vzdávám povinnou úctu mocné N. R. F., ale planu vášnivým nadšením k malé revue z náměstí Sorbonny? To by bylo zas trochu přepjaté, a podobné city nevznikají ve mně tak rychle. C r a p o u i l l o t je ostatně teprve v dětských střevíčkách. Nevím ani, bude-li kdy mít vlastní nakladatelskou edici. Ale nemusíme teprve čekat na její plný vývoj, abychom už dnes pochopili, že tato revue je povolána hráti vynikající roli v dnešním literárním boji.

*

C r a p o u i l l o t vznikl jako válečná revue v r. 1915 jednak proto, aby působil na zázemí osvěžujícím silným dechem fronty, jednak aby na frontě samé mezi bojovníky udržoval jarou mysl a traditionelní galskou veselost v ohni. To nebylo ani tak nesnadné, jako přizpůsobit se náhlé změně povětří po uzavření míru, kterou zašla většina frontových žurnálů, zvyklých nebezpečí a svobodě. Myslím, že v pravdě vítězně přešel z války v mír jediný C r a p o u i l l o t, stále bujarý a bezohledný. Nesložil zbraní; čtěte jej dnes a poznáte hned jeho bojovné pero. Jako příklad uvádím jen články, jimiž se redaktor listu Gallier-Boissière vypořádal tak ostře se smutnou aférou románu »Garsonka«. Je ovšem pravda, že tato revue mladých nemá ještě významného vlivu. Ale říkají-li počestní a až do zbabělosti ohleduplní novináři těmto mladým: »Ale ovšem, máte pravdu, smýšlíme právě tak, jako vy, ale n a p s a t s e t o n e d á«, smějí se mládí a mluví dále pravdu. Jsou to znamenití lidé, rázní chlapíci, cítící zdravě a francouzsky. Možná, že i na ně čeká vývoj, že se znenáhla dají nahlodat anebo najednou zmizí, neboť na cestě, již odhodlaně nastoupili, přijde nutně jednou chvíle, kdy bude třeba vyjednávat nebo zemřít. Nechci jich urážet domněnkou, že by dělali kompromisy a přeji jim, aby zemřeli co možná nejpozději.

*

Ostatně, proč by nežili hodně dlouho? Tento Gallier-Boissière je opravdu rázovitý typ, který dovede svou loď vést i za nejhoršího větru. Je to hřmotný chlapík s rukama v kapsách a lulkou v ústech, má zábavné chování člověka z periferie a velmi nevázanou neostýchavost, s kterou se dnes už v literárních kruzích neshledáváme. Je v něm něco z bohéma a z poilu, z dvou druhů dnes na vymření; a jako oni, dovede i on vyvinout kus úctyhodné práce v danou chvíli. Dnes si vymyslel Service Crapouillot, posílání francouzských knih podle osobních přání do nejzazších konců světa. Jeho malá revue z toho třeba nezbohatne, ale drží se aspoň nad vodou. A má přátele po celém světě, což není k zahození.

Dvakrát za měsíc se scházejí redaktor, spolupracovníci a jejich přátelé v pečlivě vybrané hospůdce, proslulé jakostí vína a lácí cen, v létě na Montmartru, v zimě v tiché uličce de la Chaise. Nálada bývá velkolepá, vtipy srší kaskádami a bývají rabelaisovsky řízné. Hostinský je unesen, přesvědčen podle zachycených výroků rozmluv, že má vesměs co činiti s budoucími koryfeji literatury. Je-li velmi těžko podati přibližný obraz a ovzduší těchto schůzek, mohu vám aspoň sdělit jména hlavních účastníků. V radostně družné náladě tu zasedají pospolu spisovatelé, malíři, kreslíři. Bývá tu Pierre Mac-Orlan, Francis Carco, Roland Dorgelès, Paul Reboux, Henri Béraud, Alexandre Arnoux, René Kedyk, Jean-Louis Vaudoyer, Dominique Braga a tolik, tolik jiných. A veselo bývá tak, že prý obyvatelé sousedních domů se zavírají ve sklepě, jako za dob válečných alarmů. Redaktor, roztažen pohodlně na své židli, trůní nad tímto pekelným, radostným rykem, který ovládá svým humorem, optimismem a žoviální upřímností. Po kávě hlaholí zpěv. Zpívají Mac-Orlan, Carco, Kerdyk... Ach, stará francouzská veselost ještě nezanikla.

*

Jsou to lidé, kteří mají talent a smysl pro svou dobu, muži, kteří milují život a neberou se stále smrtelně vážně. Jaká síla je v nich. Dojdou daleko, ubrání-li se malicherné ješitnosti, osudu tolika literátů.

Francouzský portrét anglického spisovatele

najdeme na první stránce románu Dingley, slovutný spisovatel, od bratří Jerôma a Jeana Tharaud; rozumí se, že Dingley je R. Kipling.

»Všude, kde se mluví anglicky, zná každý jméno slovutného spisovatele Dingley. I děti ho znají, mnohé se učí číst z jeho knížek. Byl to muž nevyrovnatelné veselosti, fantasie a svěží imaginace. Jako by se byl zrodil v červáncích světa, v dávné době, kdy smysly lidí se ještě vyrovnaly smyslům živočišstva. At líčil pralesy v Indii, obchodní kancelář v Londýně, východ slunce na moři v tropech, soumrak západní Evropy, vždy měl nad jeho překvapující visí čtenář dojem muže, který ho učí dívat se na podivuhodnosti tohoto světa úplně jinýma očima. Jeho povídky se vyznačovaly v kresbě přesností japonských realistů a fantastičností perských básníků. Osoby v nich vystupující obývaly skoro vždy nějaký kraj, v němž bujná obrazotvornost lidská vzkvétá zázračnými květy, v nížinách Gangu, které viděly již tolik zoufalého úsilí myslitelů o vyzkoumání smyslu života. Jeho duch pohrával stejně lehce s přemítavostí Evropanů, které tam zahnal osud, jako se sny domorodých filosofů zemřelých před tisíciletími. Slučoval v sobě konkretního ducha mužů anglické rasy s neukojeností a vášnivou snivostí Inda; měl v sobě palčivou dychtivost normanských pirátů a zálibu pro siesty ve stínu, a zorným polem jeho záhadného nitra se míhala, jako vzpomínky na jinou existenci, dobrodružství lidí, kteří žili v cizích, neznámých kulturách.

Úspěch jeho díla se záhy přestal omezovat na hranice anglického jazyka. Dingley poznal slávu ve věku, v němž mužova síla je ještě příliš celistvá a nedotčena, než aby bylo možno ho milovati. Všude bylo lze se setkati s jeho fotografiemi, ve všech revuích, časopisech, obrázkových listech a knihkupeckých krámech starého i nového světa. Na palubě velkých parníků, s nimiž zkřižoval všech sedm oceánů, v splendidních hotelech, které mu bývaly útulkem, ukazovaly si anglické misses prstem tohoto muže malé postavy, ostrých rysů, s krátce střiženým zježeným knírem nad rty, s šedýma očima, které skrývaly svůj lesk za skly ocelového skřipce.«

Poznámky

Žaloby dra Kramáře a proč p. Štancl v Londýně nepochodil. Ve finanční aféře, k níž podnět dal známý článek v »Times«, vystoupil v »Národních listech« dr. Kramář, aby udělal, co ještě lze, na obranu finančního ministra. O emisaru, jehož p. ministr Bečka poslal do Londýna, nedalo se ovšem nic říci, a tak p. dr. Kramář přechází tento bod mlčením. Přirozeně pronáší několik obžalob. Zdá se však, že docela přehlédl, do koho svými obžalobami bije. Pan dr. Kramář je v obtížné situaci člověka, který chce zasadit ránu kabátu a neuhoditi při tom toho, kdo má ten kabát na těle: právě tak těžko je strefiti se do naší finanční politiky a nezasáhnouti při tom její národně demokratické vedení. Takový jest přece fakt, že vedení našich financí spočívalo po celých šest let ve skutečnosti v rukou národně demokratických, i když snad na ministerském křesle byl náhodou na odiv posazen p. Sonntag. Za této situace je tedy přirozeno, že obžaloba, kterou pan dr. Kramář pronáší vzhledem k ponižujícím, jak praví, podmínkám naší anglické půjčky, řeže v prvé řadě do masa jeho vlastní strany. Onu anglickou půjčku, jak jest ještě známo, dělal přece ministr Aug. Novák zároveň s dr. Rašínem, tedy dva národní demokraté. Poněvadž lze těžko předpokládati, že by byl dr. Kramář chtěl zasáhnouti právě tyto své dva straníky, nutno věřiti, že tato obžaloba se jeví v mysli dra Kramáře býti ránou, vedenou proti vládě Benešově, a jak při citech autorových je samozřejmo, specielně proti Benešovi. S půjčkou Novákovou-Rašínovou a jejími podmínkami souhlasila celá tehdejší pětka, národně demokratického zástupce v to počítaje. Nesvědčí tedy právě o smyslu pro koaliční loyalitu, jestliže dnes dr. Kramář pokouší se zodpovědnost za půjčku vyhradit pro jiné strany a vyjmout stranu vlastní. Ale dru Kramářovi se ještě jednou smekla ruka, a tentokrát zasáhl, zdá se, dokonce sama sebe. S jistým úžasem čteme v jeho článku tato slova:

> »... místy rozhazování státních peněz neudělalo konec, a proto jest povinností koalice, aby si zřídila svou úspornou komisi, která by nejen každou položku ve státním rozpočtu, nýbrž i celý způsob hospodaření podrobila věcné kritice.«

Pan dr. Kramář přichází tedy s návrhem na zřízení koaliční úsporné komise tři roky po tom, když zákonem ze dne 12. srpna 1921 pod číslem 301. byla zřízena parlamentní úsporná komise. Bylo by velmi podivné, kdyby dr. Kramář o této úsporné komisi nic nevěděl, neboť jest, nemýlíme-li se, dokonce jejím předsedou. Či má snad býti jakási důležitá novinka v tom, že dr. Kramář místo parlamentní úsporné komise navrhuje úspornou komisi specielně koaliční? Pan dr. Kramář ocitá se tu poněkud v situaci předsedy spolku, který by podal na výbor energický dotaz, co hodlá výbor učiniti, aby atd. Je zřejmo, že předseda tu podává dotaz na sebe sama. Pan dr. Kramář ovšem správně cítí, že úsporná komise nefunguje. Nefunguje proto, že od 3. května 1922, kdy konala poslední schůzi, nebyla svolávána. Není známo, že by byl dr. Kramář podnikl něco pro to, aby byla svolána. Svolati komisi je samozřejmě v moci předsedy, tedy, nemýlíme-li se, právě v moci dra Kramáře. Koho tedy autor úvodníku »Národních listů« chtěl zasáhnouti touto obžalobou?

— Pokud se týká ještě výpravy p. Štanclovy do Londýna: ani odpůrci p. Bečkovi nemohou mu upříti osobní slušnost. Ale způsob, jakým jednal o londýnskou půjčku, ukazuje, že je na své místo slabý a že mu schází podrobná znalost finančních poměrů. Ministr Bečka nemůže za to, že p. Štancl v Londýně nepořídil a že nás propagoval takovým způsobem, že jsme byli upozorněni, abychom takové propagátory příště neposílali; také p. Štancl, jenž je nepochybně zcela slušný a hodný člověk, nemůže za to, že nezná lidi a že nemá zkušeností; výsledek, který sklidil, je logickým důsledkem děje a osob. Ale p. ministr Bečka je zodpovědný za to, že do Londýna nebyl poslán někdo méně naivní. O tom, proč z Londýna byl poslán takový vzkaz o činnosti našich emisarů, která prý nám více škodí než prospívá, kolují v národně demokratických kruzích různé pověsti. Faktem jest, pokud jsme informováni, že p. Štancl ve své nezkušenosti a neznalosti osob nešťastnou náhodou zvolil si jako pomocníka finančního agenta, který v posledních letech, pokud se dá zjistiti, třikráte seděl v kriminále. To jest příčina, proč anglické finanční kruhy spráskly ruce nad naší finanční správou. — Tato aféra je jen důsledkem vedení finančního ministerstva, do něhož národní demokracie vnáší otázky osobní libosti a nelibosti. Až dosud koaliční strany celkem národní demokracii neupíraly nárok na finanční resort jakožto straně, mezi jejímiž příslušníky je soustředěno nejvíce finančních zkušeností. Kdyby však národní demokracie nepřestala se na resort finanční dívati s dosavadního hlediska jako na otázku ne věcnou, nýbrž osobní, mohlo by se státi, že by tento svůj nárok ve veřejném mínění ztratila.

Dopisy

Skepse a čin.

Milý pane Karle Čapku,

promiňte, prosím, že své rozumy jdu vykládat do soukromého dopisu a ne do rubriky »Listy redakci došlé«, tam ve skutečnosti patří. Je to proto, poněvadž pochybuji, že by redakce takový dopis uveřejnila pro nedostatek věcného základu; na druhé straně však jsou otázky, kterých jste se dotkl v »Ignoramus et ignorabimus« v Přítomnosti, pro mne tak velmi aktuální, že již prostě nemohu odolat tomuhle pokušení. Nedovedu si dobře představit, jak je asi Vaším zvykem se zachovat v podobných případech, protože vůbec není snad možno vědět, »jak to je být Karlem Čapkem«, aniž jím člověk ve skutečnosti je; jste-li shovívavý a laskavý, pak, doufám, neporušíte svého pravidla ani v mém případě; je-li tomu jinak, nuže, mea culpa.

Souhlasím s Vámi úplně: člověk má s jasným zrakem dívat se kolem sebe a kriticky vybírat to, co objektivnímu úsudku zdá se nejlepší. Tudíž nemůže být vášnivě přesvědčen o své pravdě; je mu zřejmo, že stupnice barev se neskládá z černé a bílé; hledá, zkoumá, vybírá. Jsem toho přesvědčení, že je to jediná cesta, kterou se můžeme zbavit nedůstojných předsudků a provincionalismu, kterou najdeme mír národů; jakási samozřejmá moudrost opravdu kulturního a lahodného člověka. Je to taky jediná cesta ke skutečnému bratrství; totiž, kdy tu není snad ani neuvědomělé povýšenosti »toho, kdo poznal« nad ostatními, jimž vše mlčky odpouští, aniž však s nimi i trošku jenom souhlasí, ani absolutního odporu a nesouhlasu přesvědčených stranníků.

Ale, pane Karle Čapku, co se stane s tvůrčími lidmi? Nemyslíte, že člověk, který je takový harmonický a všestranný a vše pochopující a trpělivě, opatrně vybírající nejlepší stébla z otázky na pravo i na levo, že taková bytost bez kontrastů nemůže prostě dát světu nějakou novou myšlenku? Víte, co myslím: ne ve vědě; zde může být vždy objektivní, — a čím objektivnější, tím lépe; tím větší záruka pro spolehlivost nové věci. Ale jiné obory: naše osvobození, n. př. Nemyslíte si, tak jak to Peroutka povídá v »Jací jsme«, že Masaryk ve skutečnosti není objektivní? Že je v něm trocha, třebas i mysticismu, fanatismu, jednostrannosti? A takový člověk musil přijít, aby nám dal naši svobodu. Člověk absolutně pevně přesvědčený o tom, že má pravdu, že jeho pravda je svatá, a že ji musí prosadit. Představte si na jeho místě naprosto objektivního člověka — představte si třebas někoho s tak všestrannou kritičností, chladnou rozvahou, vybírajícího stébla, jako n. př. jsou zmíněné vlastnosti p. Peroutky, dovedete si pomyslit, že takový člověk by stvořil to, co udělal Masaryk svým — fanatismem? — Wilson. idea míru, Společnost Národů, atd.; nebyl to nejvášnivější jednostranný člověk? Vždyť to jest právě to, co mu Američané vytýkají, že šel až příliš daleko, že neviděl rad, pravd jiných; že naprosto nevšímal si oprávněnosti tradičních zvyků, které by kategoričnost jeho jednání mírnily. Ne, on prostě šel fanaticky, slepě, vášnivě oddán jediné myšlence: mír národů. Nejupřímněji, nejnekompromisněji. Mám na mysli ještě jeden příklad: Mr. H. N. Mac Crachen, (zná Vás, a Vy jeho asi), president Vassar College v Americe. Nuže, znám ho: člověk tvořivý svou velikou touhou sbližovat národy. Co všechno on nevymyslí, nač nepřijde ve službě té jediné myšlenky! Příliš intelligentní, s přílišnou obrazotvorností, aby neviděl jiných stránek, — ale on vše odvrhl jedním šmahem, vyškrtl, a jako hlasem čarovným jde za svou myšlenkou a jde. Při tom ovšem, oči upřeny na jediný cíl, šlape po tom, po čem by nešlapal, byl-li by uvažující kriticky, klidně, všestranný.

Nemám dost vědomostí, abych Vám mohla uvést víc příkladů, ale vzpomeňte si na Tolstého s jeho jedinečnou jednostranností, na... Husa, na skoro všechny filosofy. Zdá se mi, že každý byl přímo zažraný, úplně vnořený do jediné myšlenky, kterou chtěli spasit svět, zapomínajíce, že pravda jediná nemůže být pravdou, poněvadž je pravd hodně? Snad proto ženy tak málo daly světu nového, že jsou svou bytostí nekonečně pevněji svázány se světem vezdejším, s hmotou, než muži, a tudíž vidí, že pro ž i v o t, t. j. pro existenci lidí ze dne na den, pro jejich klid, harmonii, t. zv. štěstí, je zhoubná taková tvořivá zaujatost. Ale nezdá se Vám, že takovou zaujatostí, zažraností, zahloubaností do jednostranného úseku, jdeme napřed velikými lidmi? Že to, co jest smírně rozloženo, vybalancováno u lidí harmonických, u nich se zkoncentruje, zhustí, vzstupňuje a dozraje, aby dali světu krystal, vytvořený silami své duše? Zdá se mi, že právě Amerika, kde lidé dovedli techniku života do takové dokonalosti, kde mají takový smysl pro to, co jest prospěšné vezdejšímu skutečnému životu, že Amerika hlásá také Vaši theorii — proto oni nedovedou pochopit našich národnostních třenic, vášní, zaujatosti atd., — a podívejte se na ně: veliký průměr Američanů je šťasten, šťastnější než my tisíckrát, ale je to pro dnes, pro chvilku vše. A nedala, myslím, Amerika, velikých lidí našeho světa.

Podívejte se, je-li pravda to, co jsem řekla, o tvůrčích lidech, jak může být správna Vaše theorie v »Ignoramus etc.«? Jak je možno, aby zde platilo něco pro každého; nějaká pravda, která musí být zneuznána, aby mohl vzniknout velký člověk? Buď nechceme takových velkých lidí — anebo ona pravda není pravdou.

Řeknete snad: onen velký člověk, kterého pronásleduje jeho posedlost, může si říci: má pravda je pravda částečná, ne absolutní; ale poněvadž vidím, že teď právě, v dnešních okolnostech,

je jí víc potřeba, než čehokoliv jiného, budu hlásat tu částečnou pravdu. Ale takhle rozumově by ten člověk nic neudělal. Neměl by té síly přesvědčení, moci důkazu, aby strhl a vedl. Objektivní, klidná pravda hřeje a vzbuzuje důvěru, ale nestrhuje, nevede, — nerozšiřuje se, — a tudíž neosvítí jako blesk tak, jako pravda fanatikova, jež dopadne jako jiskra v místo svého určení (Wilson u nás).

A ještě jedno: zdá se mi, že k tomu je třeba naprosto rozumových lidí. Lidí, kteří se nedají strhnout city, vzrušením atd., lidé, kteří nepodlehnou impulsu a zachovají si kritické stanovisko vždy. Zdá se mi, že jsem poznala několik takových lidí, ne u nás, v Čechách. Jemní, kulturní, vzdělaní, ušlechtilí, ovládající se. Ale chybělo jim něco, chyběl jim jakýsi půvab, přitažlivost, kdy člověk zapomene na sebe, na ně, kdy si pořád neuvědomuje všechno svým rozumem; kdy chvíle plynou a povídá se — člověku je dobře, milo, má radost, cítí se šťasten — podléhá impulsu. A proto, se mi zdá, nám v Americe je nemožno žít, aniž bychom trvale postrádali onoho květu života; jak bych to řekla, aniž bychom postrádali našeho z a u j e t í pro něco, jednostranného, slepého. A nejde to přec. Člověk svým rozumem vidí, že musí být takový, jak říkáte Vy v »Ignoramus etc.«. Nemůže být jiný, pozná-li trochu jiné lidi a země a chce-li být nepředpojatý.

Nuže, pane Karle Čapku, je to už venku. Jsem si vědoma, jak velmi nesouvislé je to, co jsem chtěla říci a jak nevědecky. jsem to pověděla. Ale je mi lépe.

Pozdravuje Vás

Rokyta Kučerová.

O anglické a německé výslovnosti.

V Londýně, 24. listopadu 1924.

Ctěný pane redaktore,

dostává se mi do rukou »Přítomnost« z 30. října, kde jste věnoval pozornost mé knížce »V zajetí babylonském«. Věc mám promyšlenou a mohl bych odpovědět na všecky námitky, kdyby o to někdo stál. Nerad bych však, aby bylo nedorozumění stran fonetických obtíží angličtiny a proto bych rád věc poněkud objasnil.

Zdá se mi skoro anachronismem vysvětlovat základní fakt, že hláska a písmeno se nekryje, že směšování čtení a výslovnosti je omylem a podobné elementární pojmy z metodiky moderních jazyků. Je nutno, aby si konečně i obecenstvo uvědomilo, že vítězství fonetiky znamená velkou revoluci v jazykovém vyučování. Dnes už se nevychází od pravopisného textu, nýbrž od zvuku nebo fonetického obrazu. Moderní metodikové doporučují pro začátečníky jen fonetické texty a někteří, jako na př. Jespersen, radí dokonce, aby se čtení zavedlo až když žák ovládl hovorový jazyk; osobně považují za upřílišněné nedat žáku po celý rok do ruky jiný text než fonetický, ale je to zdravá reakce proti jednostrannému pěstování visuální paměti, která vede k nepřesné výslovnosti. Stará metoda stačila pro mrtvé jazyky, kde neběželo o to, reprodukovati zvuky starých Římanů, které se nám ostatně na gramofonových deskách nezachovaly.

Tvrdím-li, že si osvojíme anglickou výslovnost snáze než německou, opírá se to o značnou vyučovací praxi i o vlastní zkušenost. Kdo si zvykne na volné napětí svalové při artikulování angličtiny, a má foneticky školeného učitele od samého počátku, takže nevytvoří chybných návyků (substitucí podobných českých zvuků), velmi brzo si osvojí anglickou výslovnost. Moji žáci v Husově škole i jiných kursech obyčejně za 2 hodiny ovládli zvukový materiál anglický počítaje v to i »strašné« zvuky »th«. Záleží pak pouze na cviku, aby se příslušné innervační pochody děly mechanicky. P r a v o p i s ovšem je obtížný, i pro Angličany, a irracionální, takže správného hlasitého čtení bývá žák schopen až po důkladné praxi. Nefonetický anglický pravopis má ovšem zase tu výhodu, že anglické vědecké knihy jsou přístupné odborníku takřka bez jazykové průpravy (Na př. »idea« je srozumitelné, »ajdýe« méně.) Co cizince vedle nesprávné artikulace hlásek ihned prozradí, nám Čechům nepůsobí valných obtíží, totiž intonace, a brzo se vposloucháme i do krásného rytmu angličtiny. Poznamenávám, že pro žádný jazyk na světě nejsou tak dokonalé cvičebnice výslovnosti jako pro angličtinu. V Anglii se fonetika zrodila a v Londýně je středisko praktické fonetiky. A od té doby, co co Angličané fonetiku doplnili tonetikou, přiblížili jsme se značně ideálu moderní metodiky: mluvit tak, aby nebylo možno poznat cizí původ.*) — Že nemluvím do větru, toho důkazem byla i znamenitá řeč Dr. K. Čapka v P. E. N. Clubu — jeho první anglická řeč asi třetí den po příjezdu — která vzbudila nadšení u jeho skotských přátel, podivujících se zejména jeho »skotské« výslovnosti. Čapkův vtip, že shledal po příjezdu, že neumí anglicky, neznamená, že měl obtíž s výslovností, ač se fonetikou nezabýval; vadilo mu však pouliční »cockney«, kterému je těžko rozumět a kterému se nikdo neučí, protože se tak ve společnosti nemluví. Však ani přespolní Němci nerozumí na př. německému šumavskému sedláku.

Pokud se týče němčiny, našel jsem dosud tuším jen jediného Čecha, který úplně foneticky němčinu ovládl, ale ten studoval ve Vídni. Češi si obyčejně myslí, že umějí německy, ale to je velký omyl. Podobně pražští židi se rádi chlubí, že mají »nejlepší« němčinu, ale praví Němci soudí jinak. Je to abstraktní, vytčený jazyk bez souvislosti s jadrným jazykem lidu. Ve Vídni měli pro českou němčinu termín »pömakln«. Naše školská němčina našemu úředníku v poněmčeném území nestačí. Za všecka léta školního vyučování měl jsem jediného učitele, který uměl po německu vyslovovat, ale byl německého původu a byla mu tedy artikulační base německá vrozena. Proto doporučuji v knížce (str. 70.), aby učili rodilí Němci a aby se přihlíželo k dialektům (ve str. 62.). Učil jsem česky Francouze, Rusy, Němce, Italy a Angličany; s Němci jsem měl největší fonetické obtíže, nejméně s Italy, snad proto, že mají poměrně jednoduchý vokalický stystém jako my. Přirozeně to platí i naopak; kdo učil Čechy několika cizím jazykům, takže může srovnávat, potvrdí zajisté moji zkušenost. Na základě vlastních studií považuji dokonce i maďarskou výslovnost za snazší pro Čecha, jakmile dostane cit pro samohláskové odstíňování, které maďarštinu sbližuje s turečtinou. Opakuji, že Čech německé samohlásky neartikuluje bez fonetických obtíží, tím méně polozněle souhlásky; vždyť i německým židům působí *ü* (fon. *y*, »rounded«) obtíže a Němci se židovské výslovnosti posmívají. S p r á v n o u reprodukci německých zvuků považuji za velmi obtížnou a napodobení prudké, výbušné intonace jakož i silného expiratorního přízvuku působí Slovanu stejně jako Angličanu značnou hlasovou námahu. Naše š k o l s k á němčina je zajisté snadná; o té ovšem platí laický názor »kdo umí německy číst, umí také německy mluvit«.

V úctě

Dr. *Otakar Vočadlo.*

P. S. Citát z Husa »de benedicta Anglia«, který bohužel neocenily ani K o s t n i c k é J i s k r y, nepřidal jsem z pohnutí, nýbrž poněvadž se mi zdálo, že onen Husův list, ve kterém tohoto výrazu použil, vyjadřuje symbolicky, nač jsem chtěl upozornit a nač se u nás dost nevděčně zapomíná, totiž jak oceňovali Anglii největší představitelé češství všech dob, kteří ve styku se západní kulturou vynikli nad německý průměr.

---

*) Srov. můj článek »Nové směry v anglické methodice« (»Čas. pro Mod. Fil., část didaktická, roč. IX. 1.).

Krise úvěrová.

Ctěné redakci »Přítomnosti«!

Radujte se, šťastní majitelé korun, zlaté časy nastávají — podle pana Málka v 45. čísle »Přítomnosti« — 15 nebo 20% úroku vás nemine. A vy dlužníci, na vás přijde mor, dvacet procent zařádí jako Herodes mezi neviňátky Israele. Tak a nejinak bude, na základě jakéhosi finančního zákona, na němž nelze nic měnit. Však také již v Americe zvýšili úrokovou míru ze tří na čtyři procenta a u nás nelze zůstat na šesti, ačkoliv z těch šesti stane se v bankách 12 nebo 14%, protože je třeba podporovati výrobu a ve všem musí býti úzkostlivé hospodárnosti. U sousedů mají 20—30% úroku, ovšem po inflaci, zůstavivší výrobu bez dluhů. Těm 20% je nutno se přizpůsobit, třebas že deflace způsobila zadlužení a daňový heroism byl tak důkladný, že na invalidy musel se vydat generální pardon ve formě zákona. My jsme velmi bohatá země a ve všem hospodářském dění rychle se vracíme k předválečné paritě a proto se zařídíme na výkrm kapitálu, místo exportu a všelijakého se piplání se zlevněním výroby. Však až dostane výroba dvacet procent na záda, teprve jak se patří začne kalkulovat a počítat se setinami procenta. Vždyť náš majitel 200.000 Kč chce býti taky živ a se 40.000 úroku nemůže dělat velké furore — to je teprv asi 3. třída hodnostní. Oficielně na 10% vypůjčit si, to by šlo jen s kontrolorem a to je přece rána pro věhlas našich finančních astronomů. Tři leta jsme byli vzorem a teď najednou něco takového. A u nás je přece pro kapitál vděčné pole činnosti, vzpomeňme jenom blahé paměti r. 1921, jak se všech stran tehdy korunka byla hledaná a kapitál se k nám hrnul před pohromou v Rakousku, Uhrách a v Německu. Ještě dobře, že nikdy se nestane, aby byla najednou inflace na celém světě. Tehdy také, čtverák kapitál, trochu si naši korunku zdvihnul — avšak proč by ne — náš parlament dal k tomu požehnání manifestem k národu, počínaje slovy: »cizí spekulace zdvihla kurs naší koruny...«, dokonce jsme si na to ještě vypůjčili.

Kapitál je však nevděčník: když nabral poctivých 100% na váze, potichu se odstěhoval a — »konklave našich doživotních finančních kardinálů,« jak řekl Dr. Fořt, »marně teď za hranicemi nevěrníka shání«. Proto také asi pan Dr. Fousek ohlásil v »Národních Listech«, že se postavíme na vlastní nohy. V národě je nyní zvědavost co všechno podnikneme, když z kompetentní strany našeho zdravého směru finančního takto promluveno bylo. Poněvadž pánové ti jsou velmi konservativní v záležitostech finančních, tedy bude dobře, když zatím — než se něco nového vymyslí — půjdou poctivě za předválečným vzorem a vzavše tehdejší rozpočet Rakouska — tehdejší bonitu drah, pošt, atd., dopřejí poplatnictvu následkem toho tehdejší výše daní, úrokové míry 4%, tehdejších gáží úřednictvu a dobře nám bude všem. Z tohoto základu možno pak všelijak pokračovat a dokonce nám nebude vadit, že od r. 1922 až do teďka podržel pravdu u věcech národohospodářských týkajících se našich financí pan Dr. Engliš a dopisovatel — pan —a z »Lidových Novin«.

V. Kotlář.

K odchodu Macharovu.

Ctěná redakce!

»Co máme, nevíme, až když to ztratíme.« — Kus české povahy tkví zajisté v tomto pořekadlu. Slovanská náladovost a škorpivost nemůže jím být lépe vyjádřena. A u příležitosti odchodu generálního inspektora, kdy tiskařská čerň nestačí vyrábčt krokodýlí slzy novinám, které ještě před nedávnem bubnovaly k ústupu, není vhodnější připomínky nad toto přísloví. Generální inspektor odchází. — Po pěti letech! — Dlouhá doba, a přece; co je to proti třiceti letům? A maně člověk vzpomíná, jak tehdy, když hnul se ve Vídni vlak, aby ukončil jednu epochu Macharova života a utvořil konec závěrečné kapitoly »Po třiceti letech«, jak tehdy Machar se loučil s právě uzavřeným dílem svého života. — Kytice, pozdravy, stisky rukou, bouchnutí dvířek, a pohyb vlaku... Spíš pocit ulehčení, než pocit elegické nálady loučení máte, když čtete tehdejší jeho dojmy. A Vídeň, Vídeň viděná s Kahlenbergu a rozložená s nestoudně graciésním gestem nevěstky, rychle ustupovala v minulost, snad tak rychle, jak křepce uháněl noční rychlík vstříc novému životu, novým tužbám ve vlasti — doma!

A jak teď? — Pět let práce, práce úporné a začasté vyžadující sebepřemáhání. Kdo ji oceňoval? Kdo upozornil na její výsledky? Oficielní příležitostné oslavy nejsou a nemohou být oceněním toho druhu. Ale ocenění přijde! Ba přišlo již: ten kus práce, tu brázdu širokou a žírnou, kterou Machar vyoral, když kladl základy k v ý c h o v ě vojína a k poměru národa k armádě — ten kus práce je dnes již oceněn právě těmi, co včera ještě si deklamovali písničku o vojákovi a lásce, která nekvete... Není to nejlepší satisfakcí a nejlepším oceněním?

Praha s Petřína není Vídeň s Kahlenbergu. Život po pěti letech snadněji bude navázán na přetrženou nit, než ten, jenž začínal po třiceti letech. Tehdy to byl konec minulosti, šedivých dnů kancelářské práce, únavných kolegů z úřadu, ovzduší zpanštělé Vídně. Dnes bude to navázání nové činnosti tam, kde před pěti lety bylo jí ustati. — Vždyť nebyla ani přetržena! Jen vůči veřejnosti bylo ji skrývati. Neboť ten, kdo pozoroval zblízka, dobře asi ví, že ztichlý básník sedával dlouho do večera ve své pracovně, kdy v klenutých prostorách chodeb i síní již dávno posvátné vládlo ticho, a psal. A je-li prostředí opravdu nezbytnou podmínkou, závisí-li od jeho intimnosti a vážnosti jakost díla, pak myslím, že nemohlo být krásnější knihy než té, kterou Machar tvořil v podvečerech ve své pracovně; ticho po zdech i v klenutí; posvátná nálada kolem; a pod okny Jelení příkop, intimně vroucný kus přírody, zatím co z dáli burácí město...

Jsem pohan. Knihu čtu jednu za kolik roků. Ale tu, co Machar psal v podvečerech v Ernestinu, si určitě koupím!

*

Generální inspektor — neodborník, ministr národní obrany — politik, náčelník Hlavního štábu — cizinec!

Přirozeně, že tento triumvirát nemohl trvat na věky. Jedině tato okolnost také zaviňovala, že Machar neměl pevné půdy pod nohama a bezpečné orientace. Neboť kdyby ministr národní obrany nebyl politikem, ale odborníkem, kdyby náčelník Hlavního štábu nebyl generálem cizím, ale naším, kdyby snad dokonce oba tyto předpoklady byly splněny současně, pak není pochyby, že byl by Machar nikdy nepotřeboval nějakých odborných znalostí technicko-vojenských, pak je naprosto jisto, že byl by se mohl plně a výhradně věnovati jedině svému úkolu: pečovati o výchovu vojína, o jeho duševní rozvoj a o správný kontakt armády s národem. — Takto ovšem, kdy do jeho kompetence spadalo mnohé, co za jiných okolností nebylo mu řešiti, jeho úloha byla více než svízelná. — Pro budoucnost však vojenská správa nechť jedno podrží v paměti: je vůbec zbytečné obsazovati místo generálního inspektora, neměl-li by jím být pověřen muž, který je v p r v é ř a d ě člověkem o širokém rozhledu všenárodním, který bude moci především pečovat o vojínovu výchovu ideovou a morální a o správný poměr národa k armádě. — Že takovýmto mužem Machar byl, je jisto. — Proč tedy se s reformou neudržitelného stavu nezačalo jinde? Proč z pochybného triumvirátu na řadu přišel právě on?

Nemáme příčiny nevěřiti zprávám, že bezprostředním podnětem odchodu generálního inspektora byl jeho konflikt v otázce soběstačnosti našeho leteckého průmyslu s náčelníkem Hlavního štábu. Smutné vítězství generála Čečka nad snahami po osamostatnění našeho leteckého průmyslu tomu napovídá nemálo, a člověk maně vzpomíná na Macharovy knihy. Hle »Oni« a »On«!

Dr. *K.*